

"Ta Troms i bruk"

Regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms
2013-2017

Revidert versjon februar 2017

FORORD

Troms er godt utrustet fra naturens side og er en viktig del av et rikt land. Klimaet setter klare begrensninger i hva vi kan dyrke, samtidig gir det kjølige klimaet og lange, lyse sommerdager kvalitative fordeler som det er viktig å utnytte. Som et stort bjørkeskogfylke kan vi også spille en viktig rolle i klimautfordringene. Landbruket er også tiltenkt en viktig rolle i nordområdesatsingen.

Et bygdeutviklingsprogram må ta utgangspunkt i og forsterke de unike kvalitetsfortrinn vi har i Troms. Matvaresikkerhet, lokale mattradisjoner og matkultur, vakre kulturlandskap og store, gode utmarksarealer er noen av de konkurransefortrinn vi må bygge videre på.

Vi har store utfordringer, ikke bare i at antall gårdsbruk går sterkt tilbake, men også produksjonsvolumet. Rekrutteringen til landbruket svikter i for stor grad og en del gårdbrukere i «god alder» legger ned drifta. Leiejordsproblematikk, rovviltforvaltning og kapitalmangel er andre utfordringer. Samtidig er det viktig å framheve landbruksnæringa som ei spennende næring for ungdom som liker utfordringer og vil drive sin egen bedrift i pakt med naturen der to dager ikke er like og der en i stor grad styrer sin egen hverdag.

Tromslandbruket er et småskalalandbruk der de fleste har en eller flere inntekter utenom gårdsbruket. Strukturrasjonaliseringen i landbruket har gått fort i flere tiår. Kort og hektisk vekstsesong, eiendomsstruktur med små enheter/ofte mange kortsiktige leieforhold, krav til miljøvennlige driftsformer mv gjør at det vil være noen grenser for hvor langt rasjonaliseringa i større og større enheter kan fortsette.

Tromslandbruket er i nasjonal målestokk lite. Samtidig er landbruket ryggraden i mange av våre bygdesamfunn. Hovedoppgaven til landbruket er å produsere nok og trygg mat. Vi skal også produsere miljøvennlig, fornybar energi, byggematerialer og annet nyttevirke. Landbruket skaper vakre kulturlandskap som gjør bygdene attraktive å bo i og interessante reisemål for både lang- og kortreiste turister. Landbruket er også en viktig kulturbærer.

Landbruket har også store materielle og menneskelige ressurser som i langt større grad enn hittil med fordel kan nyttes i kommunenes og andres tjenesteproduksjon innen oppvekst, helse og omsorg.

Tromsø, mars 2014

Berit Nergård Nyre
Landbruksdirektør

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	3
1. SAMMENDRAG	6
2. FORMÅL MED BYGDEUTVIKLINGSPROGRAMMET	7
3. PROSESS OG DELTAKERE.....	7
4. NASJONALE MÅL OG PRIORITERINGER	8
5. REGIONALE PLANER OG STRATEGIER.....	9
6. ANALYSE OG UTVIKLINGSTREKK FOR LANDBRUKET I TROMS	10
6.1 Ressursgrunnlaget.....	10
6.1.1 Jordressursene	10
6.1.2 Skogressursene.....	10
6.1.3 Beiteressursene i utmarka.....	11
6.1.4 Utmarka forøvrig	11
6.1.5 Eiendomsstruktur	12
6.1.6 Jordleie	12
6.2 Jordbrukets betydning for sysselsetting og verdiskaping	13
6.3 Trender og framtidsperspektiver	13
6.3.1 Mat	13
6.3.2 Skogbruk	20
6.3.3 Bygdenæringer	23
6.3.4 Rovvilt.....	27
6.3.5 Miljø, kulturlandskap og kulturminner.....	29
6.4 Utfordringer i Tromslandbruket	30
6.4.1 Klima	30
6.4.2 Eiendomsstruktur	30
6.4.3 Kapital og planleggingskapasitet	30
6.4.4. Manglende kapasitet og kompetanse i tiltaksapparatet i kommunene.....	30
6.4.5. Manglende etablererkultur	31
6.4.6. Organisatoriske forhold ved veiledningstjenesten i landbruket	31
6.4.7 Kommunikasjoner	31
6.4.8. Forskning	31
6.5 Regionale fortrinn	31
6.5.1 Arktisk landbruk	31
6.5.2 Andre regionale fortrinn	32
6.6 Kompetanse – den viktigste innsatsfaktoren i landbruket	32
6.7 Rekruttering.....	33
6.8 Likestilling og alderssammensetning.....	34
6.9 Miljø- og klimautfordringene i landbruket	35

7. VIRKEMIDDELAPPARATET	36
7.1 Kommunene	36
7.2 Fylkesmannen i Troms	36
7.3 Troms fylkeskommune.....	36
7.4 Innovasjon Norge	38
7.5 Landbruksdirektoratet	38
7.6 Sametinget.....	39
7.7 Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO)	39
7.8 Mattilsynet	40
7.9 Debio	40
ANDRE AKTØRER, PREMISSLEVERANDØRER.....	42
7.10 Universitetet i Tromsø	42
7.11 Studiesenteret på Finnsnes	42
8. REGIONALT NÆRINGSPROGRAM	43
8.1 Virkemidler	43
8.1.1 Bygdeutviklingsmidlene (IBU-midlene)	43
8.1.2 Utrednings- og tilretteleggingstiltak (UT-midler)	44
8.1.3 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket.....	44
8.1.4 Sametingets virkemidler til næringsutvikling	45
8.1.5 Tilskuddsmuligheter gjennom Reindrifftsavtalen.....	46
8.1.6 Reindriftens utviklingsfond	46
8.1.7 Andre låne-/tilskuddsordninger	47
8.1.8 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindrifftsbasert vekst og verdiskaping	47
8.1.9 Bioenergiprogrammet	47
8.1.10 Regionale utviklingsmidler (fylkeskommunale midler)	48
8.1.11 Midler til utvikling av Arktisk landbruk.....	48
8.2 Sammendrag, virkemidler under Regionalt næringsprogram	48
8.3 Føringer for Regionalt næringsprogram (RNP)	50
8.4 Mål, satsingsområder og prioriteringer.....	52
Prioritering av satsingsområdene i Troms.....	52
8.4.5 Bestemmelser om fordeling av de fylkesvise bedriftsrettede BU-midlene	54
9. REGIONALT MILJØPROGRAM.....	56
10. REGIONALT SKOG- OG KLIMAPROGRAM	59
10.1 Tilskott til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	59
10.2 Tilskott til skogsvegbygging og drift med taubane, hest og annet	60

1. SAMMENDRAG

Regionale bygdeutviklingsprogram (RBU) består av følgende tre deler:

- Regionalt næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Det er mange berøringspunkter mellom disse tre programmene. Alle tre har viktige utviklings- og næringsaspekter i seg samtidig som klima- og andre miljøhensyn er framtreddende.

De store utfordringene i landbruket i Troms er sterk tilbakegang i antall produsenter, produsert volum samtidig med sviktende rekruttering. Marginale produksjonsvilkår, kraftig effektivisering i næringa og klimaendringer stiller store faglige krav til den enkelte næringsutøver. Det er derfor et stort behov målrettet innsats for å styrke kompetanse og nettverk innad i næringa, et kompetanseløft

Kapittel 2 – 7 gir en del bakgrunnsstoff, statistikk og beskrivelse av landbruket i Troms. De tre delprogrammene, RNP, RMP og RSK er nedfelt i kapitlene 8, 9 og 10. Under hvert program er det gitt en oversikt over aktuelle virkemidler. Antall virkemidler og aktører er stort. Dette stiller særlige krav til samordning og møtearenaer.

Målet med RBU er å styrke og samordne det regionale nærings- og miljøarbeidet. Gjennom dette programmet, med delprogrammer, skal synergiene mellom nærings- og miljøarbeidet tydeliggjøres. Det som er agronomisk og forstlig riktig, skal være lønnsomt og miljømessig riktig.

Tromslandbruket består tradisjonelt av kombinasjonsbruk. Også i dag må de aller fleste gårdbrukerne skaffe inntekter fra andre sysler enn landbruket. Utvikling av bygdenæringer blir derfor viktig, også i et rekrutteringsperspektiv. Landbruk og bygdenæringer står derfor i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre selv om det aldri må være tvil om at det er det tradisjonelle landbruket som er og blir bærebjelken.

I prioriteringen av BU-midlene legges hovedvekten på det tradisjonelle landbruket. Fra 2013 blir det en moderat økning i tilskuddssatsene ved investeringer i driftsbygninger, jf kap 8.4.6.

Det er ikke definert noen geografiske områder som er særlig landbruksavhengige, det måtte i så fall være mesteparten av fylket. Ved bevilgning av tilskudd legges det vekt på en rimelig fordeling mellom produksjoner og geografi over tid. Likevel legges stor vekt på lønnsomhet og helheten i søknadene.

Hovedsatsingsområdene for landbruket i Troms i programperioden er (jfr kap 8.4):

1. Rekruttering og kompetanse
2. Produksjon av mat
3. Skog, trevirke og bioenergi
4. Bygdenæringer

2. FORMÅL MED BYGDEUTVIKLINGSPROGRAMMET

Regionale bygdeutviklingsprogram (RBU) er en konkret oppfølging av Meld. St. 9 (2011-2012) «Velkommen til bords», om landbruks- og matpolitikken.

Regionale bygdeutviklingsprogram skal inneholde regionale planer og virkemidler for å fremme landbruksbasert næringsutvikling og målrette miljø- og klimaarbeidet. Programmet skal bestå av tre deler:

- Regionalt næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Målet er å styrke og samordne de regionale miljø- og næringsarbeidet. Dette skal bidra til økt mobilisering av lokale ressurser og bygge opp under lokal vekstkraft.

Fylkesmannen har ansvar for å utvikle og gjennomføre RBU i nært samarbeid med aktørene i det regionale partnerskapet.

Parallelt med utarbeidelse av RBU pågår arbeid med regional landbruksplan med Troms fylkeskommune som eier og med forankring i regional planstrategi mv. RBU og regional landbruksplan skal inneholde de samme strategier og virkemidler. Ulike tidsplaner for ferdigstillingen disse to planene gjør at det ikke er mulig med full koordinering av arbeidene i denne omgangen. I forbindelse med rulleringene forutsettes det at prosesser og innhold blir harmonisert.

3. PROSESS OG DELTAKERE

Programmet er blitt til gjennom prosesser i det regionale partnerskapet på følgende måte:

På møte i partnerskapet 2. mars 2012 ble det lagt fram og gjennomgått ei skisse med en del stikkord for hvordan innholdet i regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms kunne bygges opp.

På grunnlag av nevnte skisse og diskusjoner i møtet 2. mars, ble det lagt opp til innspill fra aktørene i partnerskapet m fl.

Møtene av 5.11. og 6.12.2012 i regionalt partnerskap gjennomgikk og ga innspill og råd om justeringer i det utkast til RBU som da forelå. Endelig behandling i partnerskapet skjedde 6.3.2013 med fullmakt til Fylkesmannen til å gjøre redaksjonelle tilpassinger. Under sistnevnte møte ble det vedtatt endringer i tilskuddssatsene under pkt 8.4.6, mot Troms Bonde- og Småbrukarlags stemme. De ønsket å beholde satsene fra 2012.

Vi har lagt opp til bred deltakelse i partnerskapet. Dette fordi arbeidet berører mange interessenter og mange virkemidler kan være aktuelle i bygdeutviklingsarbeidet. Det er viktig at brukere av virkemidlene og ulike aktører innen et komplisert sett av virkemidler kjenner aktuelle muligheter og hverandres ansvarsområder.

Ut fra hovedinnholdet i RBU ble partnerskapets sammensetning tatt opp til vurdering på møte i partnerskapet den 2.3.12. Der ble det enighet om følgende sammensetning:

Troms Bondelag
 Troms Bonde- og Småbrukarlag
 Allskog BA
 Troms fylkeskommune
 Kommunenes Sentralforbund Troms
 Innovasjon Norge Troms
 Bioforsk Nord
 Mattilsynet, Region Troms og Finnmark
 Sametinget
 Troms Reindriftssamers Fylkeslag
 Reindrifftsforvaltningen i Troms (inngår i Fylkesmannen fra 2014)
 Fylkesmannen i Troms

Mattilsynet har ikke deltatt på møtene. Sametinget har hatt få anledninger til å delta på møtene, men bidratt med viktig faktainformasjon og innspill. Troms Reindriftssamers Fylkeslag har ikke deltatt på møtene. Det samme gjelder reindrifftsforvaltningen, men de har bidratt med innspill til planen.

Programmet er gjeldende for 2013-16, men tas opp for enkel revisjon ved partnerskapsmøtet årlig.

4. NASJONALE MÅL OG PRIORITERINGER

Regjeringen la i desember 2012 fram Meld. St.9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken – *”Velkommen til bords”*. Meldinga omfatter mat og matsikkerhet, bygdenæringer, skogbruk og reindrift og definerer 4 overordnede mål de viktigste områdene under hvert overordnet mål:

Matsikkerhet	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk
Økt bærekraftig matproduksjon	Sikre bruk av landbruksarealer	Konkurransedyktige verdikjeder og robuste enheter	Beskytte arealressursene
Trygg mat og fullverdig kosthold	Styrke og bidra til sysselsetting og bosetting	Gode kompetansemiljø	Produksjon av miljøgoder
Ivareta forbrukerinteresser	Politikk tilpasset regionale muligheter og utfordringer	Konkurransedyktige inntekter	Sikre naturmangfold
Norge som konstruktiv internasjonal aktør			Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen
Videreutvikle Norge som matnasjon			Redusere forurensingen fra jordbruket

Meldinga legger opp til en årlig økning i den landbaserte matproduksjonen i takt med befolkningsøkningen, dvs 1 % pr år. Det er ikke definert regionale produksjonsmål. Derimot varsles en sterkere satsing på distriktslandbruket og *”arktisk landbruk”*.

Videreutvikle eksisterende og skape ny næringsvirksomhet med økt lønnsomhet, ved å ta i bruk mangfoldet av landbrukets menneskelige og materielle ressurser.

Landbruks- og matdepartementets strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon 2007 – 2012 beskriver forskning som et sentralt virkemiddel i landbruks- og matpolitikken. LMDs strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon er: *”En forskningsinnsats av internasjonal kvalitet, som fremmer en innovativ og bærekraftig landbruks- og matsektor med høy tillit i samfunnet”*

Landbruks- og matdepartementets matpolitiske strategi 2008-2010, *"Smaken av Norge"* beskriver 6 strategier for å nå målene i matpolitikken.

Landbruks- og matdepartementets handlingsplan for å nå målet om 15 pst. økologisk produksjon og forbruk *"Økonomisk, agronomisk – økologisk!"*

Stortingsmelding nr. 39 (2008-2009) *«Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen»* peker på områder der landbruket kan spille en viktig rolle i klimautfordringene.

I Meld St 21 (2011-21012) *"Norsk klimapolitikk"* er landbrukets oppgaver i den samlede klimapolitikken viet relativt stor plass. Dette går hovedsakelig på CO₂-binding i skog, økt aktivitet i skogene og reduserte klimagassutslipp.

Meld St 7 (2011-2012) *"Nordområdene"* peker på landbrukets rolle i nordområdepolitikken som grunnlag for spredt bosetting, med landbruks- og matproduksjon som basis for utvikling av nye produkter og tjenester. Viktige stikkord er variert bruksstruktur, reiseliv, samisk tradisjon og kultur, forskning, klimatilpassing mv.

Jordbruksavtalen som inngås mellom Staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden, inneholder bestemmelser om priser på ulike produkter, pristilskudd, direkte tilskudd, markedsregulering, utviklingstiltak mv. Jordbruksavtalen legger til rette for inntektsmuligheter i jordbruket.

Reindriftsavtalen

er en årlig avtale som inngås mellom Staten og Norsk Reindriftssamers Landsforbund om økonomiske ordninger i forhold til næringen. Reindriftsavtalen tar sikte på å utvikle reindriftsnæringen i samsvar med de til enhver tid vedtatte politiske mål og retningslinjer for reindriftspolitikken. Partene kan også forhandle om faglige, sosiale og organisasjonsmessige spørsmål av betydning for en utvikling av næringen mot forannevnte mål. Avtalen skal sikre midler til utviklings- og investeringstiltak i reindriften.

Andre føringer

En rekke rundskriv, oppdragsbrev, fullmaktsbrev mv utdyper og klargjør prioriteringer og rammer for virksomheten. Det gjelder f.eks oppdragsbrev fra LMD til Innovasjon Norge, fullmaktsbrev fra LMD til Fylkesmennene, tilskuddsbrev til fylkeskommunene på landbruks- og matområdet og tildelingsbrev fra Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet til Fylkesmennene.

5. REGIONALE PLANER OG STRATEGIER

Regional planstrategi 2012-2015:

Regional planstrategi erstatter fylkesplanen som overordnet styringsdokument på regionalt nivå og skal godkjennes av Kongen i statsråd. Planstrategien er en oversikt over hvilke planer som skal utarbeides i valgperioden. Regional planstrategi for Troms 2012-2015 består av to deler:

- Kunnskapsgrunnlaget – som beskriver nåsituasjonen, utviklingstrekk og utfordringer i Troms. Vedtatt i Fylkestinget desember 2011.
- Regional planstrategi for Troms 2012-2015 - som inneholder en oversikt over de prioriterte planoppgavene og problemstillingene som det skal arbeides videre med i den regionale planleggingen. For Troms innebærer dette:
 - Regionale planer med prosesskrav etter plan- og bygningsloven. Tidsperspektiv minimum 12 år.

- Interkommunalt planarbeid – med prosesskrav etter plan- og bygningsloven.
- Regionale strategidokument, meldinger og utredninger, uten prosesskrav etter plan- og bygningsloven.

Regional plan for landbruket

Det er utarbeidet en regional plan for landbruket i Troms i tråd med Plan- og bygningslovens prosesskrav. Fokus i planen er å opprettholde produksjonsvolumet som er i jordbruket i fylket i dag. Økt utnytting av skogressursene er også viktig. Planen ble vedtatt av Fylkestinget 14.oktober 2014.

Regionalt utviklingsprogram (RUP) for Troms

Det utarbeides 4-årige og årlige RUP i samarbeid mellom Troms fylkeskommune og Regionalt samarbeidsforum, hvor blant annet Fylkesmannens landbruksavdeling og landbruksorganisasjonene er representerte, ut fra gjeldende fylkesplan. Gjennom RUP samordnes bruk av regionale økonomiske virkemidler, ressursinnsats fra ulike utviklingsaktører og politisk påvirkning for å endre rammebetingelser gjennom de fire rammeområdene og fylkesplanens ”bidrag fra nasjonalt nivå”.

6. ANALYSE OG UTVIKLINGSTREKK FOR LANDBRUKET I TROMS

6.1 Ressursgrunlaget

Landarealet i Troms fylke er 24 869 km². Jordbruksarealet utgjør 1 % og skogarealet utgjør en tredjedel.

6.1.1 Jordressursene

Kambrosilurske bergarter dekker ca 2/3 av Troms sine arealer. Glimmerskifer er den vanligste bergarten. Denne gir et næringsrikt jordsmonn over store deler av fylket.

Jordbruket i Troms preges av små enheter. Den dyrka jorda ligger i smale striper langs sjøen. I de store dalførene Målselvdalen, Bardudalen og Reisadalen finner vi store elveavsetninger som gir godt grunnlag for landbruk. I disse områdene er eiendommene større enn langs kysten og i fjordstrøkene.

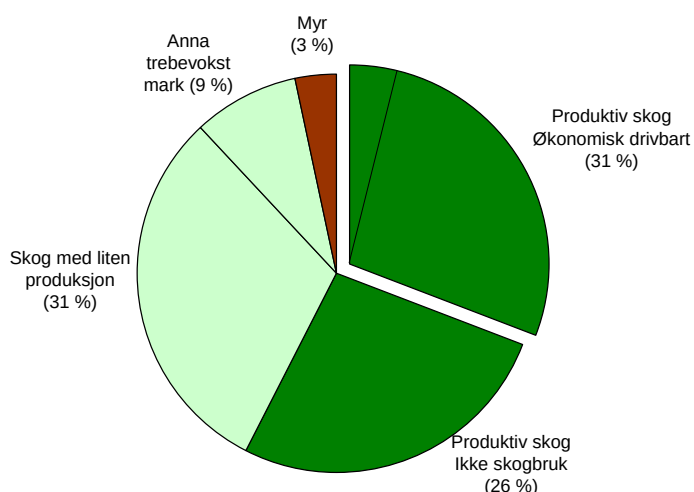
Troms har 245 497 da jordbruksareal i drift. Dette utgjør ca. 1 % av fylkets totale areal.

Tabell 1: Arealet fordelt på størrelse av driftsenheter.

Driftsenhet i dekar	< 49	50-99	100-199	200-299	300-499	>500
Areal i alt	2 212	11836	49 008	60 431	68 945	53 065

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: Foreløpige tall for 2012

Av det totale jordbruksarealet er 85 % klassifisert som fulldyrka. De siste tre åra er i gjennomsnitt ca. 590 dekar dyrka og dyrkbar mark omdisponert i Troms (Kostra/SSB). Troms har nest minst dyrka mark i landet i prosent av fylkets totalareal. I landet er ca. 3 % av det totale arealet dyrka mark.

6.1.2 Skogressursene

Landskogtakseringen 2011 omfatter all skog i Troms og gir oversikt over skogarealet i fylket. Troms har 8,08 mill da skog. Av dette er 4,15 mill da produktivt og om lag 2,5 mill da økonomisk drivbart. Dette forutsetter imidlertid utbygging av skogsvegnettet. Det er sterk overvekt av eldre lauvskog i fylket. Om lag 2/3 av det produktive skogarealet er eldre

produksjonsskog eller gammel skog. Barskogen domineres imidlertid av ungskog og yngre produksjonsskog.

Tabellen XX viser produktivt skogareal

hogstklasse II-V fordelt på treslag, volum og tilvekst.

Tilveksten av gran er økende. Dette vil forsterke seg i åra framover etter hvert som arealene med planta granskog gjør seg mer gjeldende.

Fig 1: Skogarealet i Troms fordelt på arealtyper

Tabell 2. Areal, volum og tilvekst for ulike skogtyper i Troms.

Treslag	Areal (da)	Stående volum med bark (m³)	Tilvekst (m³)
Gran og grandominert skog	185 000	1 775 000	79 000
Furu og furudominert skog	263 000	2 013 000	42 000
Lauvskog og lauvdominert skog	3 640 000	17 690 000	298 000
Sum	4 088 000	21 478 000	419 000

6.1.3 Beiteressursene i utmarka

Landarealet i Troms er 24 869 km². Av dette er ca. 65 % nyttbart utmarksbeite. Utmarksbeitet i Troms er av høy kvalitet og antas å kunne ha plass til 75 sau per km² *nyttbart beiteareal*. Dersom man sier at 2/3 av det botanisk nyttbare beitet er praktisk nyttbart, kan det høstes fôr for vel kr 200 mill. per år fra utmarka i Troms. Basert på produksjonstilskuddstall fra 2009 ble det beitet fôr for kr 53 mill. på utmarksbeite. Dette gir en utnyttingsprosent på 17 % av det botaniske potensialet, eller 26 % av det praktisk nyttbare, og er en låg utnyttingsprosent i forhold til de fleste andre fylkene i landet. (Norsk institutt for skog og landskap 2012)

Landarealet som er Troms reinbeiteområde følger ikke grenser for Troms fylke. De nordligste kommunene Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy og delvis Kåfjord, hører til Vest-Finnmark reinbeiteområde. I sør passerer Troms reinbeiteområde fylkesgrensene til Nordland. Videre er det noen av øyene i Troms fylke som ikke hører til dagens distriktsinndeling i Troms. Dette medfører at Troms reinbeiteområde har et areal på 20 353 km².

Noen av distriktene i Troms er rene øydistrikter, mens andre igjen er lokalisert på fastlandet. Alle distriktene gjennomfører kortere flyttinger mellom ulike årsbeiteområder innenfor distriktet sitt. Troms reinbeiteområde har generelt gode sommerbeiter, men klimatisk vanskelige vinterbeiter.

Med tanke på at Troms ligger i toppen av skalaen når det kommer til kjøttkvalitet og slaktevekt på rein, kan man ta dette som en indikasjon på at Troms reinbeiteområde, spesielt innenfor noen distrikt, ikke er «mettet». Men dette er det vanskelig å si noe konkret om før konvensjonen mellom Norge og Sverige om grenseoverskridende reindrift er ratifisert, da dette vil føre til endringer i tilgjengelig beiteområder og antall rein i beiteområdet.

6.1.4 Utmarka forøvrig

Troms har store utmarksressurser som har stor rekreasjonsverdi, samtidig som de har en kommersiell verdi for grunneiere og bygdesamfunnene. Fylkets utmarksarealer er for en stor del oppdelt i små eiendommer med stor grad av teigblanding. Dette er et hinder for næringsmessig utnytting av utmarksressursene. Samarbeid mellom grunneiere, og mellom grunneiere og andre aktører, er et viktig område å ta tak i for å fjerne flaskehalser for utnyttelse av utmarka.

6.1.5 Eiendomsstruktur

Eiendomsstrukturen i dag med små bruk og mye leiejord har sine historiske årsaker. Landbrukstellinga i 1949 synte at det var over 14 000 bruk i fylket. Mange eiendommer har fleire teiger. Noen steder er derfor eiendommene mye oppsplitta. Mange eiendommer har også fleire eiere.

Ca. 40 prosent av fylket er statsgrunn, særlig mye er det i indre strøk. Statskog har 260 000 da produktiv skog i fylket.

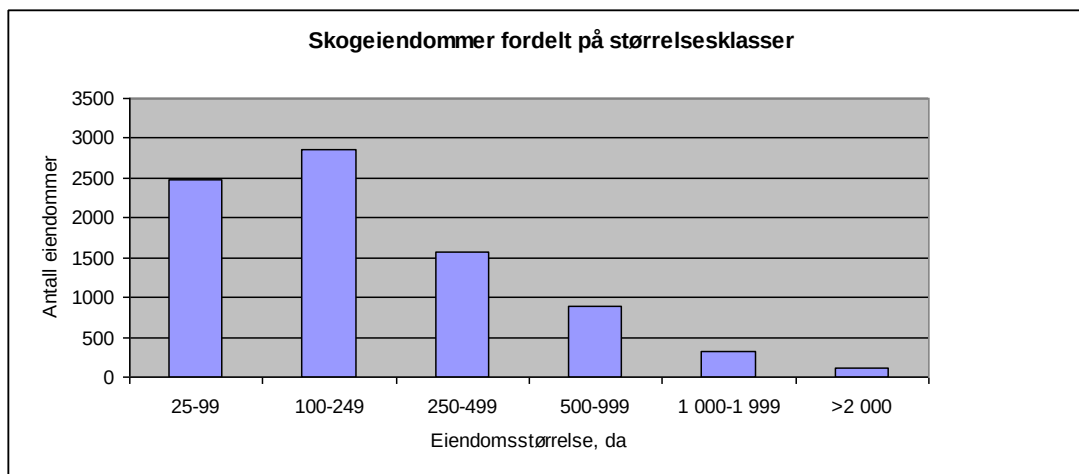
I Troms er det i dag 1 083 jordbruksbedrifter og 8 325 eiendommer med over 25 da skog (SSB).

Tabell 3: Jordbruksbedriftenes fordeling på jordbruksareal

Størrelse, da	<49	50-99	100-199	200-299	300-499	>500
Antall	94	156	324	245	184	80

Kilde: SSB. Foreløpige tall for 2011

Figur 2: Skogeiendommer etter størrelse på produktivt skogareal (SSB 2010, antall eiendommer over 25 da):

Av eiendommene med aktiv jordbruksdrift har 991 et produktivt skogareal på over 25 da (SSB 2010). Jordbrukseiendommenes fordeling på størrelsesklasser av skog går fram av tabellen nedafor:

Tabell 4: Skogeiendommer fordelt på areal med aktiv jordbruksdrift

Produktiv skog, da	25-99	100-249	250-499	500-999	1 000-1999
Med aktiv jordbruksdrift	137	274	271	182	88

6.1.6 Jordleie

Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå for 2010 viser at totalt areal i drift i Troms er 246 343 da. Av dette er 58 % leid areal, det vil si 146 435 da. Bare Aust-Agder har høyere jordleieprosent. I 2010 var det 1151 gårdsbruk som søkte om produksjonstilskudd. Av disse var det bare 172 bruk som ikke hadde leiejord, mens 979 bruk leide jord fra en eller flere utleiere.

Tabell 5: Antall gårdsbruk med jordleie

Totalt antall bruk	Bruk uten leiejord	Bruk med leiejord	Leier hele jordbruksarealet	Leier mindre enn 50 %	Leier 50 – 90 %
1151	172	979	84	368	527

Tabell 6: Gårdsbruk etter antall leieforhold

Gårdsbruk med	1 leieforhold	2 – 4 leieforhold	5 – 9 leieforhold	10 eller flere
---------------	---------------	-------------------	-------------------	----------------

leiejord				leieforhold
979	124	355	327	173

Kilde for tabell 5 og 6: SSB

For alle gårdsbruk i landet med jordleie var det gjennomsnittlig 3,6 leieforhold. Blant fylkene hadde Troms flest, med gjennomsnittlig seks leieforhold. Både Agderfylkene, samt Nordland og Finnmark, hadde i gjennomsnitt vel fem leieforhold (SSB).

6.2 Jordbrukets betydning for sysselsetting og verdiskaping

De samlede produksjonsinntektene fra jordbruket i Troms var i 2009 på ca kr. 700 millioner og den samlede verdiskapingen for jordbruket i Troms økte fra kr. 285 millioner i 2004 til kr. 306 millioner i 2009 (NILF-notat 2010-5). Av dette var den største økningen i saueholdet selv om antall dyr gikk ned fra vel 59 000 til omtrent 52 000 dyr. Verdiskapingen i melkeproduksjonen gikk noe ned. Balsfjord er den største jordbrukskommunen i Nord-Norge med en verdiskaping på kr. 57 mill. og en sysselsetting på 264 årsverk (2009). Sysselsettingen i jordbruket i Troms gikk i perioden 2004 til 2009 ned fra 1783 årsverk til 1 411 årsverk. For de fleste produksjoner er det brukt færre manuelle arbeidstimer i produksjonen i 2009, sammenlignet med det som var tilfelle i 2004.

I tillegg til at jordbruket direkte skaper verdier og sysselsetting regionalt, bidrar jordbruksnæringa også indirekte til verdiskaping og sysselsetting i andre næringer. Dette skyldes at jordbruket etterspør varer og tjenester fra andre næringer og ved at jordbruket er en stor leverandør av varer til næringsmiddelindustrien. Næringsmiddelindustrien tilknyttet landbruket hadde i Nord-Norge og landet for øvrig totalt sett en negativ utvikling i perioden 2004 – 2009 hva gjelder antall sysselsatte, mens utviklingen i Troms var positiv og økte fra 891 til 915 sysselsatte. I følge NILF (notat 2005-8) kan en regne en sysselsettingsmultiplikator på 1,4 hensyntatt konsumvirkningene i Troms. Dette vil si at en sysselsetting på 1 411 personer i jordbruket i 2009, gir 564 sysselsatte i andre næringer, og totalt 1975 sysselsatte i Troms, både direkte i jordbruket og indirekte i andre næringer tilknyttet jordbruket. Når det gjelder de indirekte produksjonsverdiene til andre næringer, er denne multiplikatoren i Troms om lag 1,8. Dette betyr at de samlede produksjonsverdiene i fylket, direkte og indirekte, fra jordbruket var på om lag kr. 551 mill. i 2009.

6.3 Trender og framtidsperspektiver

Den tunge trenden over lang tid har vært sterk nedlegging av gårdsbruk i Troms. Tidligere ble avviklingen av gårdsbruk kompensert ved at produksjonsvolumet ble opprettholdt. Denne tendensen er snudd. Produksjonsvolumet går ned og nedgangen i Troms er større enn landet for øvrig. Den sterke nedgangen i antall bruk og produksjon skyldes i stor grad manglende rekruttering som igjen har med økonomi og arbeidsforhold å gjøre. I tillegg til manglende rekruttering i forbindelse med «ordinære» generasjonsskifter, er det en del som slutter i «god arbeidsfôr alder». Det er en tendens til at disse brukene «slaktes», melkekvote og driftsutstyr selges og vedlikehold forsømmes. Det er svært få gårdsbruk som legges ut for salg.

Brukene i Troms er fremdeles relativt små, og omtrent 75 % er avhengige av tilleggsinntekt. Den tradisjonelle fiskarbondetilpasningen, er byttet ut med nye former for kombinasjoner med i stor grad lønnsarbeid utenom bruket.

6.3.1 Mat

Utviklingen i husdyrholdet i Troms sammenlignet med landet for øvrig.

Sau, storfe og geit dominerer Tromsjordbruket. Som ellers i landet har tallet på bruk i drift gått ned. Antall bruk har falt fra 1759 bruk i 2001, til 1065 bruk i 2011, altså en nedgang på 39,5 %. For landet som helhet er tallene 62282 bruk i 2001 og 44770 bruk i 2011, som gir en nedgang på 28 %.

Halvparten av brukene i Troms, 530 bruk, var i 2011 sauebruk. Arealet i drift har også gått noe ned, fra ca. 268 518 dekar i 2001 til ca. 247 843 dekar i 2011.

Fortsatt er Troms landets klart største geitfylke, med 87 geitmelkbruk og 8 699 melkegeiter, hvor Sogn og Fjordane følger med 56 geitmelkbruk som nummer to og Møre og Romsdal som nummer tre med 33 geitmelkbruk (1.1.2012). Totalt antall geiter var pr. 1.1.2012 i Troms 12 552, mens tilsvarende tall i Sogn og Fjordane var 9 116 og 6 977 i Møre og Romsdal.

Husdyrnæringene, som øvrige næringer i landbruket, preges av omstrukturering. Driftsenhetene blir stadig større med hensyn på areal, dyr, melkekvoter og omsetning. Det er fortsatt en utvikling der økonomien i næringene marginaliseres og kravet til effektivisering og nytenking øker. Endringer i lover og forskrifter samt økte krav fra forbrukere fører til økte krav til dyrevelferd og kvalitetssikret produksjon. Nye generasjoner har også andre krav til det å være gårdbruker enn tidligere. Spesielt er dette merkbart med hensyn til muligheten for ferie og fritid.

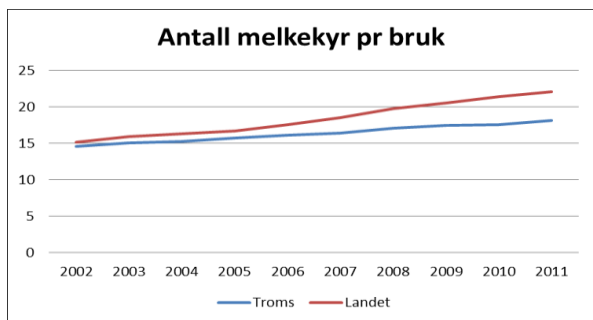
En av flere utfordringer i Tromslandbruket er lav kvotefylling i kumelkproduksjonen. I følge rapporten «*Melk i Troms*» var det i 2011 en restkvote på 6,1 mill. liter. Videre at 2 mill. liter restkvote befinner seg hos melkebonder som har tenkt å øke produksjonen, mens 2,7 mill. liter restkvote er hos dem som har tenkt at de skal drive som nå i de nærmeste årene. Litt under 1 mill. liter er på det som kan kalles avviklingsbruk.

Det er sannsynlig at restkvoten hos dem som skal øke produksjonen, er inaktiv i påvente at driftsapparat/fjøs er på plass. For bonden vil det generelt sett lønne seg at tiden mellom kjøp/leie av melkekvote og produksjon av den blir så kort som mulig. Hos dem som skal "*drive som nå*", vil en oftest først kjøpe/leie kvote, og så bygge opp produksjonskapasitet. Dette vil ta tid både av hensyn til produksjonsdyr og fjøsplass.

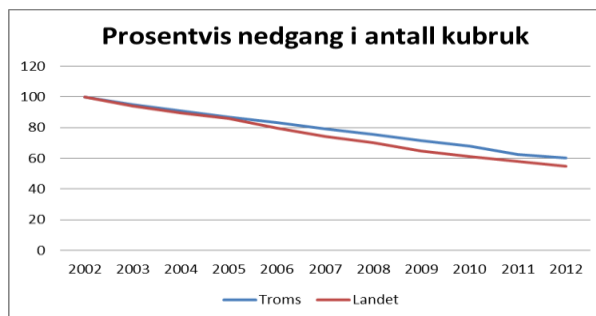
Storfe, melkeproduksjon

I Troms fylke har det de siste årene vært en nedadgående trend både når det gjelder antall kumelkprodusenter og produsert melkemengde. Den årlige nedgangen i antall kumelkprodusenter i Troms ser ut til å være omtrent på nivå med landsdelen for øvrig, mens produksjonen ser ut til å gå betraktelig mer ned enn både i Nordland og Finnmark. Den nedadgående trenden på melkemengde, har forsterket seg de siste 2-3 årene. Prognosen i rapporten fra 2011 "*Melk i Troms*" forteller at 40 % av kumelkprodusentene i Troms vil ha avviklet drifta innen år 2015. Samtidig vil produksjonen være redusert med 25 %. Dette er alvorlig for produsentmiljøet i fylket og for forsyninga til TINE Nords anlegg. Figur 4 på neste side reduksjonen i antall bruk fra 2002 til 2012 i Troms sammenlignet med hele landet.

Figur 3: Oversikt over antall melkekyr pr bruk i perioden 2002 - 2012 i Troms og landet.

Figur 4: Reduksjon i antall kubruk i perioden 2002 – 2012 målt i %, for Troms og landet.

Kilde: Statens landbruksforvaltning pr 01.01 hvert år og SSB.

Rapporten „Melk i Troms“ viser at innmålingstallene for melk har ligget relativt stabilt rundt 34,0 mill. liter i perioden fram til år 2007. Fra 2008 vises det markert fall i melkevolumet og i 2011 var innmål melkevolum falt til 30,25 mill. liter. Dette tilsvarer et fall på 11,7 % i forhold til 2007-nivået, som er et naturlig sammenligningsgrunnlag. I Finnmark fylke har levert melkevolum ligget rundt 18-19 mill. liter melk helt siden 2003. I 2006 og 2007 var det en liten, men markert økning i innveilingen. I årene etter 2007 har innveid melkemengde fra Finnmark ligger rundt 19 mill. liter kumelk. I Nordland fylke har levert melkevolum holdt seg stabilt mellom 101 og 103 mill. liter kumelk, i perioden 2003 til 2010. I 2007, hvor det var tilnærmet fri kvote, var det en markert topp på 106,2 mill. liter. I årene etter 2007 falt innveid melkemengde noe, og har siden ligget rundt 103 mill. liter kumelk.

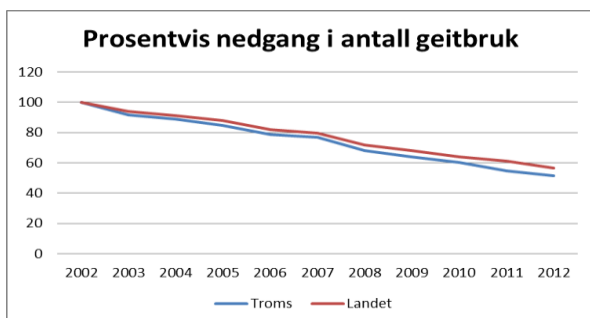
Det er relativt like mange kumelkprodusenter som slutter i Troms fylke som i Nord-Norge for øvrig, men de produsentene som er igjen greier ikke å produsere den kvoten som blir ledig. Dette er en urovekkende trend som ikke kan forklares ut fra avlingskatastrofen i 2010 alene. Kvoteprisene i Troms er og har vært svært lave, og i 2010 ble ikke all ledig kvote solgt tilbake til næringen.

Geitmelkproduksjon

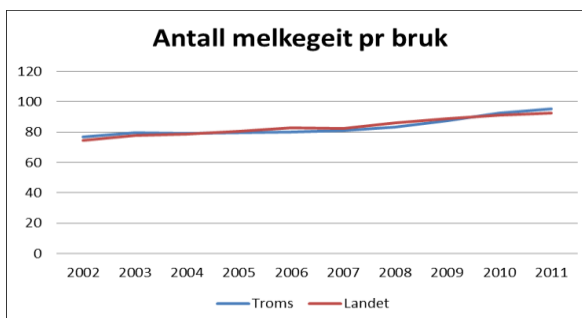
Troms er definert som et nasjonalt satsingsområde for geitmelkproduksjon med muligheter for industriell foredling. Produksjonen av geitmelk er redusert i løpet av de siste 10 årene. Fra 1. jan 2010 ble det etablert et kompetansesenter for geit i Troms hvor hovedmålet er å øke kompetansen i geitnæringa, samt være et koordinerende og kunnskapsformidlende senter som grunnlag for forskning, næringsutvikling og rekruttering.

Prosjektet „Friskere geit“ har som målsetting at alle buskaper i landet skal ha sanert eller meldt seg på for sanering for infeksjonssjukdommer innen utgangen av 2011. I perioden 2012 – 2014 vil det foregå et omfattende arbeid med sanering av de siste besetningene. Det har vært en halvering av antall geitbruk både i Troms og for landet de siste 10 årene, se figurene 5 og 6 nedenfor.

Figur 5: Utvikling i antall geitbruk i Troms og i hele landet, i % for perioden 2002 - 2012

Figur 6: Utvikling i antall melkegeiter pr bruk i Troms og hele landet i perioden 2002 – 2012.

Kilde: Statens landbruksforvaltning pr 01.01 hvert år og SSB

Kjøttproduksjon på storfe

Ammekyr for spesialisert kjøttproduksjon.

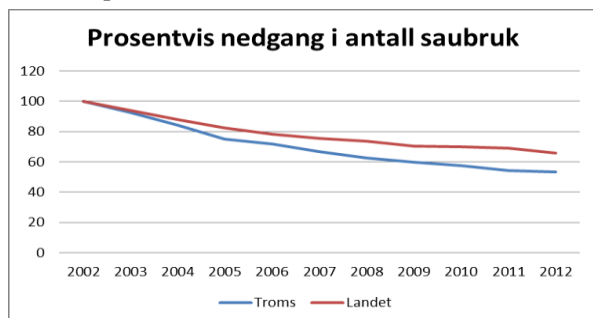
Nedgang i antall melkekyr har ført til en reduksjon av den totale kjøttproduksjonen på melkebruk. Resultatet vil bli et betydelig underskudd på storfekjøtt, noe som må bli dekt av import, hvis vi ikke klarer å få økt vår egen produksjon. Denne økningen må komme gjennom at eksisterende ammekubesetninger øker i størrelse, ved nyetableringer, eller ved omlegging fra melk til ammeku ved kvotesalg. De ulike kjøttferasene er også meget gode utmarksutnytttere.

I Troms viser spesialisert kjøttproduksjon en framgang på antall dyr de siste 10 årene, mens antall bruk er noe redusert. I 2002 var det 103 bruk med 761 dyr, og i 2011 var det 75 bruk med 828 dyr.

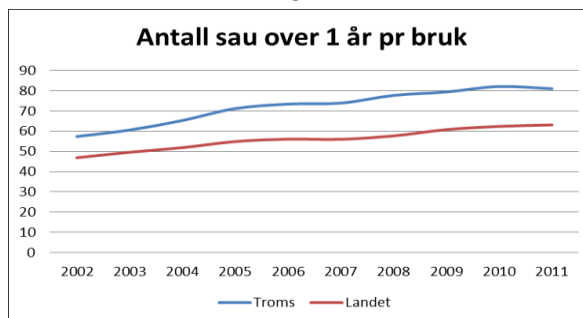
Sau

Antall sau på utmarksbeite viser en nedgang de siste 10 år, mens antall sauebruk er over halvert i samme periode. Konsekvensen av denne utviklingen blir at en får færre bruksenheter og flere dyr pr bruksenhet, som igjen fører til større konsentrasjon av dyr på de områdene som beites. Det er også grunn til å nevne at i en del områder, spesielt i indre deler av Troms har bortfallet av bruk vært nært eller direkte knyttet opp mot store og vedvarende tap av sau til rovvilt.

Figur 7: Utvikling i antall saubruk i Troms og hele landet i perioden 2002 – 2012, målt i %.

Figur 8: Utvikling i antall v f sau pr foretak i perioden 2002 – 2012 i Troms og hele landet.

Kilde: Statistikk fra Statens landbruksforvaltning pr 01.01 hvert år og SSB.

Gris

Innenfor svineholdet har det som i de andre produksjonene vært en nedgang i antall bruk de siste årene. Dette er en liten, men viktig produksjon i Troms. Svineproduksjon er svært avgjørende for å sikre en jevn tilgang av råstoff til slakteri og foredlingsindustrien i fylket. Innenfor kraftfôrindustrien er det også av stor betydning at denne produksjonen opprettholdes.

Tabell 7: Oversikt over antall bruk, avlspurker og avlspurker pr foretak de siste 10 årene.

TROMS	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Antall avlspurker	699	727	696	584	546	576	569	653	601	536
Antall foretak	43	42	39	33	27	28	28	28	24	23
Årsprodukter pr foretak	16,26	17,31	17,85	17,70	20,22	20,57	20,32	23,32	25,04	23,30

Kilde: Statens landbruksforvaltning pr 01.01 hvert år

Fjørfe

Når det gjelder kommersiell fjørfe-nærings i Troms fylke, er det kun eggproduksjon det er snakk om (verpehøns over 20 uker). Også i denne næringen er det nedgang fra 92 foretak med 43 013 dyr i 2002 til 51 foretak med 32 615 dyr i 2011. Høsten 2011 ble det vedtatt at eggpakkeriet på Silsand skulle nedlegges, og at egg fra Troms skulle fraktes til Trondheim for der å pakkes, og så sendes tilbake i butikk.

Pelsdyr

I Troms har vi gode forutsetninger for pelsdyrhold. Klimaet passer godt for denne produksjonen og vi har nærhet til fôrressursene. Produksjon av pelsdyrskinn i Troms er nesten avviklet. Pr 01.01.2012 var det to bruk som søkte om produksjonstilskudd. Tallet for 2002 var 14 bruk. Nedlegging av fôrkjøkkenet på Myre i Vesterålen, samt en del motstand mot pelsdyrnæringen generelt, er nok en sterkt medvirkende til denne utviklingen.

Potet, grønnsaker, bær og veksthus

I perioden 2002 til 2011 har vi hatt en svak økning i arealet av potet, samtidig med at det har vært en stor nedgang i antall søkere til produksjonstilskudd for denne produksjonen. For grønnsaker har arealet variert, mens antall søkere nesten er halvert. Når det gjelder bær og veksthusproduksjoner er det en halvering av både søkere og areal i drift.

Det er ønskelig med økning i produksjonen av både potet, grønnsaker, bær og prydplanter i Troms. Ved produksjon på egnede arealer vil produsentene ha gode muligheter for å øke inntjeningen per arealenhet. Produsenter som lykkes med disse produksjonene vil også være viktige ambassadører for å få andre med. Det er også gode muligheter for å øke produksjonen av både prydplanter og hagebruksprodukter i veksthus.

Tabell 8: Antall dekar og antall og søkere om produksjonstilskudd til potet, grønnsaker og bær og m² veksthus i Troms i perioden 2002-2011:

	POTET		GRØNNSAKER		BÆR		VEKSTHUS	
År	Antall dekar	Antall søkere	Antall dekar	Antall søkere	Antall dekar	Antall søkere	Antall m ²	Antall søkere
2002	3229	684	165	42	263	97	16249	39
2004	2974	485	317	49	233	82	18436	36
2006	3883	379	201	40	214	66	15557	32
2008	3792	301	221	34	204	60	14329	27
2010	3370	235	89	21	166	54	7361	15
2011	3290	211	121	22	155	45	8064	19

Kilde: Statens landbruksforvaltning pr 31.07. hvert år

Urter og bær i utmarka

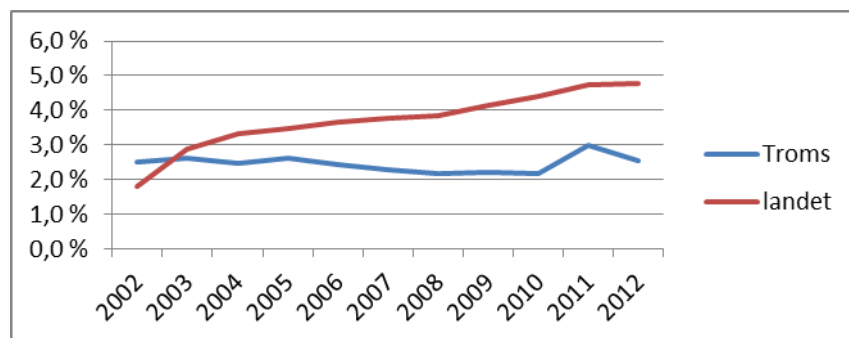
Det er muligheter for kommersiell bruk av utmarksressurser som høsting av urter, bær og sopp for salg og til videreforedling. Utvikling av nye produkter av naturressursene, samt sanking for bruk i videreforedling av småskala mat er svært aktuelt som en del av satsingen på lokalprodusert og tradisjonsbasert mat. Innholdsstoffer i viltvoksende bær og urter er svært aktuelle for bruk i naturmedisin og kosmetikk. Dette er store vekstnæringer og nordnorske ressurser kan utnyttes bedre.

Økologisk produksjon av mat

I økologisk produksjon er det en målsetting å drive på en mest mulig bærekraftig måte samt å ha en driftsform som i størst mulig grad ivaretar husdyrenes behov for utfoldelse og naturlig adferd. Erfaringer fra det økologiske jordbruket gir samtidig en økologisering av det konvensjonelle landbruket med blant annet alternative metoder for plantevern, jordbearbeiding og ugrasrensing, fokus på vekstskifte og dyrevelferd. I tillegg er ekstensiv drift med mye beitebruk med på å hindre gjengroing av kulturlandskapet.

Økologisk landbruk er i vekst, men utviklinga går sakte. Det er en nasjonal politisk målsetting at det skal være 15 % økologisk produksjon og forbruk innen 2020. Dette er et ambisiøst mål som krever en storstilt satsing samt en omstilling til å tenke økologisk i alle deler av verdikjeden.

Pr 2012 var det 46 økologiske driftsenheter i Troms og 6112 daa av jordbruksarealet var omlagt til økologisk. Dette utgjorde 2,6 % av jordbruksareal i drift. Økologisk areal i drift har holdt seg stabilt rundt 6000 daa i Troms siste 10 års periode (fig. 5). Det er betydelig dårligere utvikling enn i landet som helhet der økologisk areal i drift har gått fra 1,8 til 4,8 % av totalt areal i drift i samme periode.

Figur 5. Andel økologisk jord i drift av totalt jordbruksareal i drift i Troms og for landet som helhet.

Mesteparten av økologisk produksjon i Troms er knyttet til grovfôrproduksjon og grovfôrbasert husdyrhold. Det var i 2012 82 økologiske melkekyr i fylket (tabell 3). Det er en nedgang på 20 dyr fra 2002. Den største veksten har vært på økologiske ammekyr som har gått fra 4 til 27 fra 2002 til 2012.

Tabell 3. Økologisk husdyrproduksjon i Troms, nasjonalt og i Troms i % av hele landet i 2012.

	Ammekyr*	Melkekyr*	Andre storfe	sauer og lam	geiter
Troms	27	82	87	818	10
Hele landet	3628	9049	16720	48328	1295
% av landet	0,5	0,9	0,5	1,7	0,8

Debio 2012, *SLF

Det er forventninger til prosjektet «Økt produksjon og forbruk av økologisk melk i Nord- Norge» som startet opp i 2010. Prosjektet er et samarbeid mellom Fylkesmennene og fylkeskommunene i Troms og Nordland, Tine Nord og landbruksrådgivninga. Det antas at satsninga på tapping av økologisk melk ved anleggene i Harstad og Sandnessjøen vil gi resultater i form av økt produksjon og omsetning av økologisk melk i Troms. Dette vil også kunne gi resultater for produksjon av økologisk storfekjøtt da det gjennom melkeproduksjon også ales opp ungdyr til slakt.

Økologisk planteproduksjon spesielt på potet og bær, utgjør en betydelig andel av landets totale produksjon.

Tabell 4. Økologisk planteproduksjon i Troms, nasjonalt og i Troms i % av hele landet i 2012.

	Potet	Grønnsaker	Urter	Bær
Troms (daa)	43	13	2	38
Hele landet (daa)	1163	3703	99	678
% av landet	3,7	0,4	2,0	5,6

Debio 2012

Økologisk kjøtt blir omsatt i de Debio-godkjente slakteriene til Nortura, og til Tømmernes slakteri i Nordreisa. En del av storfekjøttet samt kjøtt av lam selges som økologisk, resten går inn i den ordinære varestrømmen. Ved Tine Meieriet Nord i Harstad tappes det økologisk lettmelk. Tilgangen er ikke stor nok til å dekke etterspørselen i markedet.

Strategier for satsing på økologisk landbruk i Troms

Målet for arbeid med økologisk landbruk i programperioden er:

Å øke økologisk produksjon og forbruk i Troms i tråd med nasjonale målsetninger

Landbruket i Troms har fordeler i økologisk produksjon på grunn av at klimaet gir et relativt lavt smittepress av sykdommer og skadedyr på plantene, samt mindre problem med ugress enn lengre sør i landet. Klimaet gir imidlertid også en større utfordring for produksjon av eget økologisk fôr.

Økologisk landbruk er minst like avhengig av god jordkultur og drenering som bruk som driver konvensjonelt (se kap 5.2.1 om god agronomi). Det må gis ekstra stimulans til tiltak som kan forbedre jordtilstanden på økologiske bruk.

Økoløft-prosjektet i Nordreisa og Kåfjord som ble avsluttet i 2010 og det pågående Økomelkprosjektet i regi av Tine, har vist at det er interesse for å legge om til økologisk drift i fylket. Det er imidlertid noen rammevilkår som gjør at flere ikke ser seg mulighet til å legge om.

Økologisk melk og storfekjøtt

Fra 2010 besluttet Tine å ikke gå inn på nye avtaler om tillegg for økomelk. Dette gjør at potensielt nye produsenter ikke ser at det blir økonomi i å legge om. Gjennom *Økomelk-prosjektet* har TINE åpnet for å gi avtale om økotillegg til nye produsenter i Nordland og Troms sør for Lyngen kommune. I nordfylket er det imidlertid per nå ikke mulig for nye produsenter å få tillegg for økomelka.

Rammevilkårene for melkeproduksjon har betydning også for produksjon av økologisk storfekjøtt da det gjennom melkeproduksjon også ales opp ungdyr til slakt.

Geit er en betydelig produksjon i Troms, men økologisk geitmelk oppnår ikke merpris hos TINE. Det må arbeides for å få til dette gjennom foredling av økologisk geitmelk enten gjennom å stimulere til ysting på gårdsnivå eller at TINE utvikler økologiske produkter basert på geitmelk.

Økologisk småfehold

Når det gjelder økologisk sauehold, så ligger forholdene veldig godt til rette for slik produksjon i Troms. I dag er det lite *økologisk småfehold* i Troms. Interessen er til stede, men omlegging begrenses av tilgang på gjødsel og areal. Behov for store grovforarealer gjør at det er vanskelig å få det til å strekke til med egen gjødsel og transportkostnadene blir for store ved transport av økologisk gjødsel sørfra. Dette hinderet er av så stor betydning at det er få som ser seg anledning til å legge om. En satsing på gris i Troms vil kunne bidra til bedre tilgang på gjødsel til disse brukene.

Økologisk potet- og grøntproduksjon

Troms har et aktivt potetmiljø og dette gir mulighet for økologisk produksjon. I og med at omfanget av produksjon både på potet og grøntsektoren er så liten også i resten av landsdelen, bør det inngås et samarbeid mellom miljøene i nord om en bred satsing på disse produksjonene.

Kompetanse-rådgiving/veiledning

Kunnskap om økonomiske muligheter på omlagte bruk er viktig for å sikre realistiske lønnsomhetsvurderinger for de som er på planleggingsstadiet for mulig omlegging. Gårdbrukere som har lyktes i sin økologiske produksjon er de beste ambassadørene og kunnskapsbasene for å få flere bønder til å legge om. Det bør satses på mentorordninger der etablerte økologiske gårdbrukere veileder og følger opp nye produsenter.

Det har vist seg at det er svært viktig med tett oppfølging fra veiledningsapparatet for å gjøre gårdbrukerne trygg på at det lar seg gjøre å legge om til økologisk uten for mye arbeid og økonomisk tap. Det er behov for økt fokus på økologisk i veiledningsapparatet.

Nettverk og samhandling

I Troms er det små miljø innenfor økologisk produksjon. Det er viktig med møteplasser samt samordning av oppgavene innenfor feltet. Man må derfor videreutvikle nettverk og samhandling mellom produsenter, bedrifter, FoU-miljø, næringsorganisasjoner og virkemiddelapparat på regionalt og lokalt nivå. Det bør også legges til rette for god samhandling og samarbeid over fylkesgrensene.

Forskning og utvikling

Forskning og utvikling samt kompetanseheving er viktig for å løse viktige problemstillinger og få opp kunnskap og interesse for økologisk landbruk i nord. Økt kunnskap om økologisk dyrking i vår landsdel er viktig for en positiv utvikling.

Kunnskapen som finnes om økologisk produksjon i nord må ut i næringa. Kompetanseheving både for gårdbrukerne, veiledningsapparatet, forvaltningen, organisasjonene og omsetningsleddet er nødvendig.

Helhetlig satsing

I Troms må en i planperioden få opp en mer helhetlig satsing på økologisk landbruk. Det er bygd opp en sterk basiskunnskap om økologisk landbruk i fylket. Nå må en utvide satsingen til å se hele satsingen og alle aktørene samlet og få en helkjedesatsing fra produsent – distribusjon/foredler – salg – forbruker.

Den helhetlige satsingen gjelder også ut mot forbruker. Økologi innbefatter mange felt i samfunnslivet og en må få inn en bevissthet om dette også i helsesektor og undervisning m.m.

6.3.2 Skogbruk

Målet for skogbruket er å utnytte dagen skogressurser og å bygge opp en større og meir verdifull skogressurs for framtida.

Hogst

Årlig avvirkes det om lag 195 000 m³ virke i Troms, hvorav ca 65 000 m³ er for salg. Om lag 40 000 m³ av volumet hogges maskinelt av profesjonelle skogsentreprenører. Det er 4 større entreprenører i fylket som driver maskinell hogst. Disse avvirker lauvtre til fyringsflis, en del lauvtre til vedproduksjon og noe bartrevirke. Det er også flere småentreprenører som hogger rundtvirke til vedproduksjon. Troms har mye gammel lauvskog. Det er mulig å øke hogsten fra dagens nivå.

Avvirkingen i 2011:

- Ved til brensel: 165 000 m³, hvorav 35 000 m³ for salg
- Fyringsflis: 25 000 m³
- Bartrevirke: 5 000 m³
- I alt: 195 000 m³

Avvirkinga til ved omfatter både heimeforbruk og for salg. Dagens ved- og flisforbruk utgjør om lag 350 GWh. Med en strømpris på kr 0,60 /kWh har det en verdi på ca kr. 210 mill.

Skogsvegbygging

Troms er et av fylka med lågst skogsvegettetthet. Et godt utbygd skogsbilvegnett er heilt nødvendig for å kunne drive skogareala effektivt og miljøvennlig og for å kunne øke avvirkinga. Bygging av

skogsveger er nødvendig for å gjøre nye skogområder tilgjengelig for hogst. Opprusting av gamle eksisterende skogsveger er også nødvendig for å tilpasse skogsvegnettet til dagens vegnormaler og transportutstyr. Vedlikehold av eksisterende skogsbilveger er også viktig for å ivareta tidligere investeringer.

Avsetningsmuligheter – bioenergi, produksjonsflis

Det er 5 større flisfyringsanlegg i fylket. Anleggene hadde følgende produksjon av varme basert på fyringsflis i 2011: Nordreisa (2 GWh), Tromsø (26 GWh), Dyrøy (3 GWh), Bardu (7 GWh). Anlegget i Harstad hadde oppstart i 2012 og har kapasitet på 50-60 GWh. Forventa produksjon i 2012 er 10-15 GWh basert på fyringsflis. Det er også flere mindre biobrenselanlegg under utredning. Avsetningsmulighetene innafor biobrensel er økende i fylket og uttak av virke til bioenergi kan økes betraktelig. Finnfjord AS har høsten 2012 tatt i bruk flis i produksjonslinja. Dette kan gi muligheter for større leveranse av virke fra fylket.

I fylket er det rundt 240 vedprodusenter som produserer et noe større kvantum for salg. Noen få har det som eneste inntektskilde, mens det store flertallet av vedprodusenter har vedproduksjon som biinntekt. De fleste vedprodusenter har hand om hele verdikjeden, fra hogst av virke til produksjon og salg av ved. Flere vedprodusenter spesialiserer seg imidlertid på vedproduksjon og kjøper råstoffet fra skogeierforening, skogeiere eller skogsentreprenører. Produksjonsvolumene til vedprodusentene varierer noe med forbruksvariasjoner i fyringssesongen året før.

Etablering av flere fjern-/nærvarmeanlegg i fylket vil kunne gi store muligheter for økt utnytting av biobrensel som energikilde. Økning av lokal energiforsyning basert på biobrensel er ønskelig og viktig sett ut fra miljøhensyn, men også beredskapsmessig. Svingningene og prisnivået på energi fra andre fyringsalternativer som olje og strøm har stor betydning for interessen for konvertering til biobrensel. Det er ei stor utfordring å få privat næring, kommunene, fylkeskommunen og statlige institusjoner til å vurdere biobrensel som et fyringsalternativ for sine bygg.

Det er imidlertid store utfordringer knyttet til å ha kontinuerlig helårs brenselsflisforsyning til flisfyringsanleggene, både knytta til virkesforsyning, til et godt helårig skogsvegnett og godt tilpassa maskinelt utstyr. Ved lagring av lauvtreflis er det for eksempel visse problemer i forhold til varmgang i flisa på grunn av høyt sukkerinnhold og fuktighet i flisa.

En godt etablert infrastruktur i skogbruket er avgjørende for virkesforsyninga, men er også viktig for å drive annen utmarksnæring. Et målretta fokus på vedlikehold av skogsvegnettet er viktig.

Innen vedproduksjon er det viktig med gode lagrings- og tørkeforhold for å få god kvalitet på veden, samt at arbeidsforholdene for produsenten bedres. God kvalitet på veden er viktig for å få fornøyde kunder og for å få solgt produktene. Kun et fåtall av produsentene har drifts-/lagerbygninger for vedproduksjon. Det må satses på bygging av driftsbygninger for vedproduksjon. Det er ennå rom for økning av produksjon av ved for salg i fylket.

Ei av hovedutfordringene for skogbruket er å ha stabil avvirking og virkesforsyning til industri, sagbruk og biobrensel. Profesjonelle skogsentreprenører står for det vesentligste av hogsten til industri og bioenergi. Større andel mekanisering i avvirkinga er tendensen for å opprettholde hogstnivået og lønnsomheta i lauvtrehogstene. Det er liten rekruttering til det manuelle skogsarbeideryrket. Fornyng av hogst- og fremkjøringsmaskiner er viktig for å sikre virkesforsyninga, for å muliggjøre økning i produksjon, og for å effektivisere operasjoner for å oppnå større lønnsomhet i næringa.

Videreforedling

Vedprodusentene driver med en enkel og viktig bearbeidingsprosess. Vedfyring er kortreist fornybar energi og er en miljøvennlig energiproduksjon i klimasammenheng. Det er ca 125 gårdssagbruk i fylket. Mange av sagbrukene har liten aktivitet og er heller ikke i drift hvert år. Det er få sagbruk som driver næringsmessig produksjon av trelast. Noen få sagbruk kan tilby enkel videreforedling av trelast, slik som høvling. I fylket er det et fåtall sagbruk som selv har utstyr for å tørke trelast kunstig.

I fylket er det rundt 75 ulike bedrifter/aktører som driver med foredling av trevirke. Bedriftene omfatter alt fra småskala produksjonsbedrifter innen f.eks. dreining og trearbeid til større bedrifter innen f. eks. trappe-, kjøkken- og ferdighusproduksjon. Forbruket av trevirke innen bygg er økende i fylket. Nesten all trelast som brukes i produksjonen importeres til fylket.

Noen sagbruk har behov for å bygge hus over saga for å ha mulighet til å drive hele året. Andre har behov for å fornye deler eller hele utstyret. Mulighetene er store for økt verdiskaping ved videreforedling av lokalt råstoff ved sagbrukene, eksempelvis ved høvling til panel og listverk. Spesialprodukter av lauvtrevirke er også et nisjeområde, men stiller også store krav til råstoffkvaliteten. Bedre lønnsomhet i næringen er avhengig av at det også utvikles nye kvalitetsprodukter som kan selges til en høyere pris. Økt bruk av lokalt trevirke i byggprosjekter er viktig og vil være med på å profilere lokalprodusenter i markedet. Arbeid opp mot arkitekter, entreprenører og byggherrer er viktig for å få avdekket muligheter for å bruke lokale treprodukter ved bygging. Bruk av lokalt foredla trevirke vil på sikt kunne skape stabile arbeidsplasser og gi positive ringvirkninger.

Samarbeid innenfor og mellom produsentgrupper vil kunne føre til bedre utnyttning av ressursene og mer effektiv kompetanseoppbygging. Samarbeid i verdikjedene gir en mulighet for at det brukes mer lokalt trevirke i produksjonene.

Skogkultur

Skogkultur omfatter foryngelse og pleie av ungsog, dvs. arbeid som utføres i et skogbestand fram til det kan tas ut nyttbart virke fra skogen. Investeringene i skogkultur er langsiktige, og påvirker utviklinga i skogen 60-120 år framover. Intensiteten i skogkulturarbeid i dag gir nivået for avkastning i framtida.

Planteaktiviteten i Troms er sterkt redusert etter 2003 da statstilskottet til planting falt bort etter en periode med gradvis nedtrapping. Sjøl om tilskottsordninga kom på plass igjen, har ikke investeringene i skogkultur tatt seg opp til et tilfredsstillende nivå. I perioden 2004 – 2011 er det planta rundt 1000 da i året. Finansieringsordningene har for små rammer til å kunne øke aktiviteten til nivået på 90-tallet som var over 7 000 da i året eller høyere. En stor del av det avvirkta arealet forynges naturlig med lauvskog i form av stubbeskott og noe frøforynging. Den kraftig reduserte planteaktiviteten vil føre til et mindre avvirkningsvolum av bartre i framtida enn vi kunne hatt ved å opprettholde tidligere aktivitetsnivå.

For å sørge for best mulig kvalitet på framtidsskogen er det nødvendig med kvalitetsfremmende tiltak som supplering, rydding, avstandsregulering, skjermhogst og stammekvisting. Fylket har et stort etterslep i stell av ungsog. De siste fem åra er det utført ungsogpleie på bare 1600 da årlig. Behovet er langt større.

I Troms mangler vi barskog og importerer årlig nærmere 100 000 m³ trelast til fylket. Verdien av dette utgjør omlag kr 180 – 200 mill i året. En stor del av denne kan produseres her i fylket, men det forutsetter ei målretta og langsiktig oppbygging av skogressursene både i kvantum og kvalitet. Ved å erstatte glissen lauvskog med låg bestokning med veksterlig barskog kan vi gjør Troms sjølvforsynt med trelast i framtida. Barskogskogressursene vil i tillegg bidra til auka karbonbinding, levere virke til bioenergi, plateproduksjon, spon, m.m.

Skogplanting som klimatiltak

Nærmere 90 % av skogarealet består av lauvskog, og den overveiende delen av dette er gammel skog med låg bestokning. Store deler av skogarealet har 5 – 7 m³ stammevirke pr da. Ved å forbedre skogressursene med bedre skjøtsel av lauvskogen og planting av barskog kan vi øke produksjonen av trevirke betraktelig. Barskogen, og særlig gran, produserer minst tre til fire ganger så mye virke som lauvskog på samme areal.

Tilveksten i skogen binder hvert år rundt 400 000 – 500 000 tonn CO². Dette utgjør rundt halvparten av klimagassutslippene fra fylket.

Ved å øke skogproduksjonen slik at vi dobler tilveksten, vil Troms kunne bli et klimanøytralt fylke. Forenkla framstilt kan vi si at dersom vi kun satser på å øke produksjon av granskog, må vi plante 500 000 dekar for å doble karbonbindinga til rundt 1 mill tonn CO², som er dagens utslipp fra fylket. Vi forutsetter da en middelproduksjon på 0,6 m³/da. Skogtilveksten på dette arealet vil binde karbon fra 450 000 tonn CO². Tiltaket er enkelt og billig og gir stor effekt i løpet av få år. I tillegg til å binde karbon vil denne skogen også produseres tømmer som kan nyttes til trelast, papir, bioenergi og annet.

Kystskogbruket

Melding om Kystskogbruket har tatt for seg utfordringer og potensialet i skogbruket i kystfylkene fra Rogaland til Finnmark. Utfordringene kan variere mellom fylkene, men det er mange felles utfordringer. Disse er:

- Økt bruk av trevirke
- Økt avvirkning på kort og lang sikt
- Ressursoppbygging og kvalitet på framtidsskogen
- Skog og klima

Det er satt i gang flere felles prosjekt og tiltak for å løse disse utfordringene. Et skognæringsnettverk, Skognæringa Troms, er etablert i fylket.

6.3.3 Bygdenæringer

Inn på tunet

Inn på tunet er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Gårdsbruk er en eiendom som benyttes til jord-, skog-, eller hagebruk. Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

Tjenesteområder:

Oppvekst og opplæring: allmennpedagogikk, spesialpedagogikk, fritid m.m

Arbeid: Arbeids- og botrening

Helse og omsorg: Rus, funksjonshemming, psykisk helse, demens m.m.

Det er også tjenestetilbud innen integrering av innvandrere og flyktninger, kriminalomsorg og forebygging av kriminalitet mv.

Inn på tunet står i en særstilling fordi den i tillegg til sysselsetting og verdiskaping i landbruket bidrar til vekst og utvikling blant sårbare grupper i samfunnet. Dermed spares storsamfunnet for store beløp i sosialutgifter, institusjonsopphold mv. Det er mange eksempler innen psykiatrien der pasienter er forespeilet et liv med piller og institusjon, men gjennom Inn på tunet har fått bygget opp selvbildet og kommet over i utdanning og arbeid. Barn og unge som har vist mange tegn på å falle utenfor, har gjennom individuell tilrettelegging i Inn på tunet, kommet over i en positiv utvikling. Inn på tunet-tilbud til personer med alders demens i en tidlig fase, kan spare institusjonsinnleggelse med ½ - 2 år.

I løpet av de siste 8-10 åra er det etablert knapt 70 Inn på tunet-bedrifter i Troms. Disse sysselsetter vel 70 årsverk. To tredjedeler av denne arbeidsinnsatsen utføres av kvinner.

Potensialet for videre utbygging av Inn på tunet er stort. Store utfordringer i helse- og omsorgssektoren og behov for alternative opplæringsarenaer og arbeidstreningssarenaer gjør at landbruket kan være en viktig ressurs for disse sektorene. *Det gjelder å ta landbruket i bruk!*

I februar 2012 la Regjeringen fram ”*Inn på tunet Nasjonal strategi*”. Viktige stikkord i strategien er: Kompetanse, videreutvikling, kvalitet og kvalitetssystemer, langsiktighet og prioritering av utvalgte tjenestesektorer.

Effekter i lokalsamfunnet og storsamfunnet av Inn på tunet, et eksempel

Et sauebruk på vel 80 v f sau + litt poteter, grønnsaker mv i et lite lokalsamfunn, tilsvarer ca 0,8 årsverk.

Hun: Hovedansvarlig for Inn på tunet-virksomheten med ca 1 årsverk + ca 1,2 årsverk innleid hjelp fra arbeidstakere i lokalsamfunnet

Han: Hovedansvarlig for gårdsdrifta, og selvstendig håndverker (snekker) utenom gården i vel 0,8 årsverk pluss ca 1,0 årsverk innleid hjelp fra lokalsamfunnet.

Gårdsbruket, som i dette tilfellet gir det minste bidraget til den samlede familieinntekten, gir opphav til 4,0 årsverk i tillegg til gårdens 0,8 årsverk i direkte sysselsetting. Forutsettes at gården og håndverksvirksomheten utløser ytterligere 0,4 årsverk pr utført årsverk i kjøp av andre varer og tjenester og Inn på tunet-virksomheten 0,2 utgjør det et samlet tillegg på ca 1,4 årsverk. Det relativt lille saubruket gir opphav til i alt vel 6 årsverk – i et lite lokalsamfunn.

Uten gårdsbruket ville det ikke vært grunnlag for Inn på tunet-virksomheten og sannsynligvis heller ikke for familiens bosetting på stedet.

En ungdom som hadde store psykiske vansker og svært dårlig selvbilde var av legene forespeilet et liv i institusjon og med piller. Vedkommende begynte i det små med arbeidstrening på denne gården og ble vist tillit, sett og ble trodd på. Gradvis ble selvbildet bygget opp med det resultat at vedkommende har fått seg utdanning og i dag ansatt i full stilling!

Uten Inn på tunet ville vedkommende etter all sannsynlighet bodd resten av livet i en institusjon. Med en døgnpris på kr 6 500,- (dette er lavt anslått) vil det gi en årlig kostnad på ca kr 2 370 000. Med 42 år i institusjon (25-67 år) vil det koste samfunnet kr 99 000 000. I løpet de tre årene vedkommende var i Inn på tunet-tiltak betalte kommunen i størrelsesorden kr 100 000,- pr år. Med en investering på kr 300 000 i forebygging har kommunen spart samfunnet for en kostnad på kr 99 000 000, en «forebyggende forsikringspremie» på 0,3 %. I tillegg kommer den verdiskaping vedkommende bidrar med i yrkeslivet og ikke minst, en helt annen livskvalitet som ikke er målbar i penger.

Lokal mat

Satsingen på lokalmat gjennom Verdiskapingsprogrammet for mat, og fra 2011, Lokalmatprogrammet, har ført til en økning av produsenter, produkter og av kvalitetene på disse de siste 10 årene. Troms har et mangfold av unike råvarer, og har en rekke dyktige produsenter både på kjøtt siden og på sjømat siden. Gulløye fra Tromspotet ble kåret til «Årets frukt og grønt» i det norske måltid 2011 og «Årets ost 2011» kommer fra Vildenvang gårdsysteri i Nordreisa. En regner med at det med stort og smått er 100-150 produsenter av lokalmat i fylket. I tillegg er det en rekke spisesteder som satser spesielt på lokalmat i menyen.

Hovedutfordringen til lokalmatprodusentene er tid og ressurser. Tid til å drive utviklingsarbeid i egen bedrift og ressurser i form av investeringstilskudd eller annet for å kunne vokse. For enkelte produksjoner er også stabile råvareleveranser en utfordring. Distribusjon og salg er spesielt utfordrende i Nord-Norge hvor det er lange avstander og få alternative markeder til kjedene. Kompetansebehovet er også stort på flere områder. Det er mye ny kompetanse som kreves for å gå fra å være råvareleverandør til å selge foredlede varer. Serveringssteder med fokus på lokalmat melder om at deres hovedutfordring er å kjenne til produsentene og få stabile leveranser av god kvalitet.

Trendene er for øvrig med produsentene. Forbrukerne sier at de ønsker å kjøpe mer lokalmat. Lokalmat har generelt et godt omdømme og målinger viser at forbrukerne kjøper mer av dette. Veksten av lokalmat i dagligvarehandelen var på hele 13 % i 2011.

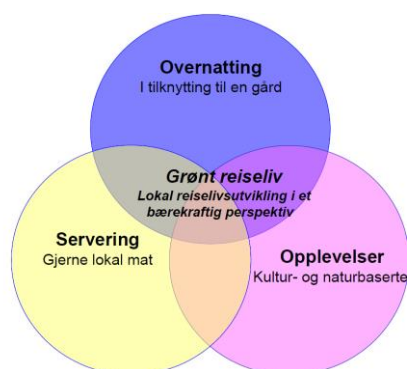
I samarbeid mellom Troms fylkeskommune, Norges Råfisklag, Innovasjon Norge, Bioforsk og Fylkesmannen er ”Strategi for satsingen på lokal mat fra Troms 2009-2012” utarbeidet. Som oppfølging av strategien gjennomføres årlige tiltaksplaner det årlige Matverksted og egen stand på Matstreif i Oslo er sentrale elementer. Dessuten har vi deltatt på Grüne Woche sammen med Nordland og Finnmark.

Lokalmatprogrammet er den store nasjonale satsingen på lokalmat. Ordningen har tre deler: Omdømmesatsing, Bedriftsutvikling (som også inkluderer vekstsatsing og satsing på produsent-sammenslutninger) og Kompetansesatsing (som også inkluderer Kompetansenettverket for lokalmat). Mer om lokalmatprogrammet, se kap 8.1.7

Grønt reiseliv

Grønt reiseliv er gårds- og bygdeturisme knyttet til overnatting, aktiviteter og opplevelse. Levende kulturlandskap i kombinasjon med vakker natur, lokal mat og tradisjon er avgjørende ressurser for utviklingen av det lokale reiselivet.

Figur 9: Illustrasjon av Grønt reiseliv som samspillet mellom overnatting, servering og opplevelser.

Link til prosjekt Grønt reiseliv – bygdeturisme i Troms:
<http://prosjekt.fylkesmannen.no/Gront-reiseliv/>

Status

Det distriktsbaserte samspillet mellom landbruks- og reiselivsnæringen hadde en omsetning på mellom kr 55 - 75 milliarder i Norge (Bygdeforskning, rapport 4/08). For Nord-Norge er omsetningen på kr 20 milliarder. Det er Tyskland, Sverige og Danmark som utgjør størstedelen av turistene fra utlandet, men det er likevel det norske hjemmemarkedet som er størst. Det asiatiske markedet, England og Russland er kommet til som økende og svært interessante markeder.

I 2014 var det 3161 årsverk knyttet til turisme i Troms. I 2012 var det registrert 236 foretak med en total omsetning for overnatting/servering på 1,5 milliarder. Link til NHOs reiselivsstatistikk for Nord-Norge:
<http://www.statistikknett.no/nordnorge/Default.aspx>

For reiselivet i Troms knyttet til gårds- og bygdeturisme er det en del interesse for å bygge opp tilbud innen overnatting og aktiviteter på gårdene. Tall for omfang er meget usikre.

Sesongene

For sommerturismen er elvefisket, havfiske og vandring de mest populære aktivitetene i distrikts-kommunene. Sesongen er fra mai til september. I vintersesongen er nordlyssafari, hundekjøring, reinkjøring, trugeturer og skisport de mest populære. Nordlyssafari i Tromsø og omegn og ekstremsport i Lyngen er sterkt økende. Generelt er også nærkontakt med dyr, fugletitting og sykkelturner etterspurt.

En del turister oppgir at fred, ro, stillhet, ren natur, rent vann og ren luft er ettertraktet, likeså at Norge har lite kriminalitet og er trygt å ferdes i. Dette er ofte utgangspunkt når de søker etter ferie- og fritidsopplevelser, mens aktiviteter, opplevelser, historie og tradisjoner også blir en del av innholdet.

Potensial

Landbruk og reiseliv i kombinasjon har et potensial for verdiskapning og bedriftsetableringer, og har dermed stor betydning som distriktsnæring. Reiselivet er ei viktig næring i Nord-Norge, og verdiskapningen var i 2011 på kr. 6,5 milliarder (reiselivsrelatert shopping er ikke medregnet). Reiselivsutviklingen for Nord-Norge viser at de fleste piler peker oppover. Flere kåringer har brakt norsk natur til topps i internasjonale rangeringer av verdens beste reisemål, men det betyr ikke at norsk natur selger seg selv. Den økonomiske utviklingen med økt velstand og høyere utdanningsnivå, fører til økt etterspørsel og vilje til å bruke ressurser på kultur, opplevelse og reiser. Turistene ønsker å involveres, overraskes, underholdes og begeistres, involveres gjennom opplevelse.

Reiselivsnæringen må dreies fra enkeltstående tradisjonelle reiselivsprodukter, til et samarbeid om helhetlige opplevelsesprodukter som inkluderer kultur, mat, historie, natur og aktiviteter, i tillegg til transport og overnatting.

Flere kommuner i Troms har nå valgt ut reiseliv som satsningsområde i sine strategiske næringsutviklingsplaner, og er oppmerksom på infrastruktur og tilrettelegging som må til.

Gårdene som satser på Grønt reiseliv som tilleggsnæring er helt avhengig av markedsføring og online bookingtjenester. Vår anbefaling er at gården knytter seg til et destinasjonsselskap i Troms, som da sørger for at gården ligger på den globale Tellusbasen. Deretter kommer gården også inn på Nordnorsk reiseliv og Visit Norway.com sine nettsteder og bookingsystem. Visit Norway har laget en gratis app til smarttelefoner, som viser overnatting og aktiviteter i nærheten av der turistene til enhver tid er. Appen er en god salgskanal som alle gårdene bør benytte. *Nordnorsk reiseliv*: www.nordnorge.com, *Visit Norway*: <http://www.visitnorway.com/> Vi anbefaler også at gårdene i tillegg knytter seg opp til en turoperatør, for eksempel DinTur.no, som er relativt stor i Nord-Norge, *link*: www.dintur.no, dette gjelder særlig for havfisketurisme.

Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv

Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv kan gi tilskudd til nasjonale utviklingsprosjekter samt lokale og regionale prosjekter med overføringsverdi. Tiltak som kan finansieres er produkt- og kompetanseutvikling, samarbeid, nettverk og alliansebygging. Innovasjon Norge kan også gi tilskudd og veiledning til etablerere og andre som ønsker å satse på reiseliv, også bygdebasert og småskala reiseliv.

Bygdeservice

Bygdeservice er flere bønder som har dannet et felles foretak som yter tjenester til kommuner, bedrifter, privatpersoner og andre. Bønder er en allsidig yrkesgruppe, som er vant til å klare de aller fleste praktiske oppgaver. Tjenestene kan variere fra snørydding, transport, bygg- og vedlikeholdsarbeid til vaktmestertjenester, vikar- og konsulentoppdrag. Bygdeservice råder over et stort spekter av utstyr. De har relativt låge driftskostnader fordi en bruker utstyr en har før og utnytter ledig kapasitet og oppdragene tas innimellom ordinært gårdsarbeid. Derfor kan de holde konkurransedyktige priser og kan stille på kort varsel for utføring av oppdrag på en kvalitetsmessig god måte.

Etablerte bygdeserviceforetak kan vise til god inntjening. Samtidig har bygdeserviceforetak en fin sosial dimensjon. Troms er et av få fylker hvor det ikke er etablert bygdeserviceforetak.

Mer info, se www.bygdeservice.no

Jakt og innlandsfiske

I Troms er det gode jakt- og fiskemuligheter. Da Statskog forvalter ca. 10 000 km² (40 % av fylket), foregår mye av jakta og innlandsfisket på statens eiendommer. I fylket er det ca. 20 000 vatn og innsjøer større enn 2 da, de fleste med fisk. Av 13 registrerte fiskearter er ørret og røye vanligst (Miljødata Troms). De ca. 13 500 fiskevatna på over 2,5 da har et samla areal på rundt 890 000 da (NINA oppdragsmelding 605).

I fylket er det 65 vassdrag med anadrome fiskestammer, herav 38 med laks. Det er mange steder gode muligheter for småviltjakt. Det er elgjakt i alle kommunene i fylket. I 2011 blei det felt 1432 elg av ei kvote på 1760 dyr. Grunneiere er organisert i grunneierlag, utmarkslag, elgvald og elveeierlag. Statskog har samarbeid med jakt- og fiskeforeninger.

Juletre og pyntegrønt

Det brukes om lag 50 – 60 000 juletrær i året i Troms. Juletrær og pyntegrønt kan i stor grad produseres lokalt, og på sikt kan vi bli sjølforsynt i fylket. Det er ei målsetting å øke produksjonen av juletre og pyntegrønt i fylket. Faglig oppfølging av produsenter er viktig for å sikre at kvalitet og produksjon blir tilfredsstillende både i nye og eksisterende felt.

Småkraftverk

Det ligger godt til rette for utbygging av småkraftverk. Pr 2012 hadde NVE totalt mottatt 85 søknader om småkraftverk i Troms til behandling. Sia 2007 er det gitt konsesjon til 24 småkraftverk, 7 er avslått av de 85 søknadene (Kilde: www.nve.no). Naturinngrep, utbyggingskostnader og overføringsnett er viktige faktorer som må avklares i slike saker.

Hest som næring

Hestehold er en av de sterkeste voksende produksjonene i norsk landbruk. Nordlandshest/lyngshest er en av tre nasjonale hesteraser. Samtidig er dette den klart minste av disse rasene. Den er oppført på FAOs liste over utryddingstrua raser. Nordlandshest/lyngshesten er en viktig kulturbærer i Nord-Norge.

Hest er et viktig og ofte avgjørende driftsmiddel innen satsingsområdene Inn på tunet og grønt reiseliv. Dette gir grunnlag for næringsvirksomhet i form av tjenesteproduserende næringer, fôrproduksjon, stalleie og andre tjenester fra landbruket. I neste omgang bidrar dette til å opprettholde kulturlandskapet. Det er viktig å ta vare på og styrke Nordlandshesten/lyngshestens utbredelse.

Nord-Norsk Hestesenter i Målselv er det nasjonale senteret for Nordlandshest/lyngshest. Senteret er et regionalt kompetansesenter for hest i Nord-Norge.

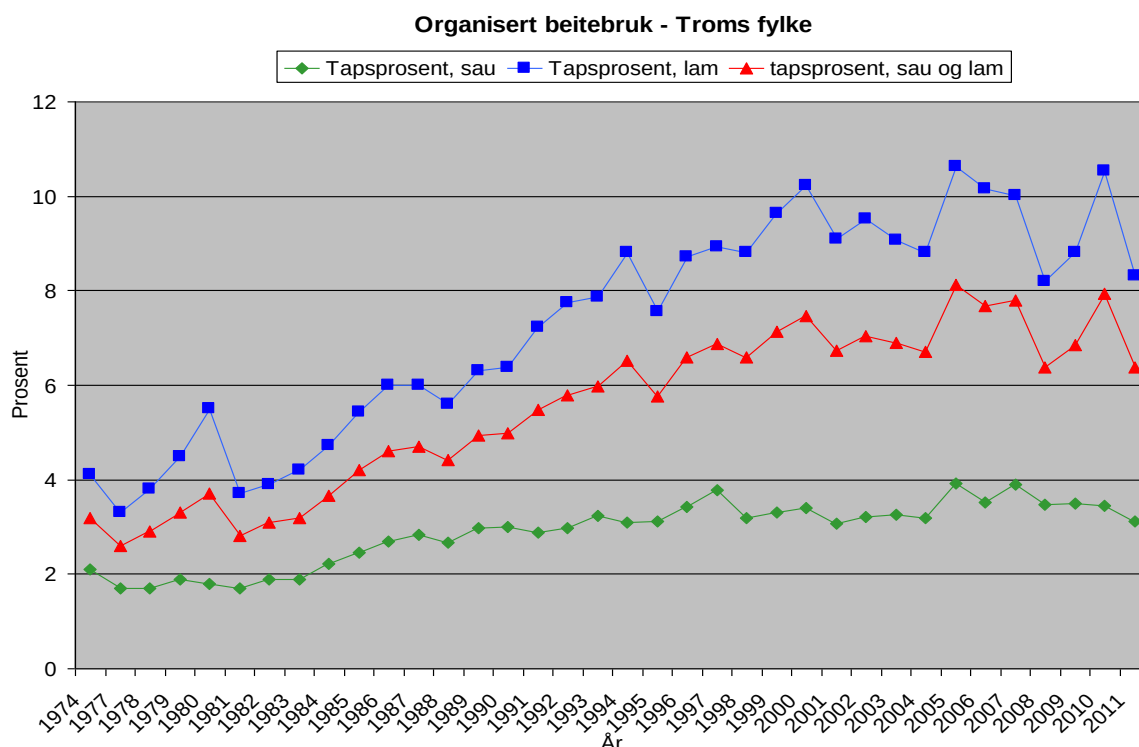
Annet

Samtidig som det foran er omtalt en rekke bygdenæringen, må en være åpen for initiativ og innovasjon med utgangspunkt i gårdens menneskelige og materielle ressurser som kan bidra til sysselsetting og verdiskaping.

6.3.4 Rovvilt

Den 16. juni 2011 ble rovviltforliket i Stortinget inngått med enighet i alle partier. Den todelte målsettingen sier at Norge skal ha en forvaltning som totalt sett bidrar til å dempe konflikten og motvirke utrygghet og samtidig ha en politikk som sikrer overlevelsen til alle de store rovviltartene i norsk natur. Figur 10 fra organisert beitebruk viser tapsprosent for sau og lam. Tallene gjelder for ca 85 % av sauebesetningene i fylket.

Figur 10: Tapsprosent for sau og lam

Erstatningsordning for tap av sau på beite til fredet rovvilt

I 2011 ble det innen organisert beitebruk i Troms sluppet 7 009 færre dyr enn i 2010. Tapsprosenten av sau på beite i organisert beitebruk var i 2011 på 3,1 % for sau og 8,3 % for lam, totalt 6,4 %. Reduksjonen i tap på beite var på 1,6 % fra 2010 til 2011. Tabellen nedenfor viser antall sau og lam omsøkt og erstattet som tatt av fredet rovvilt samt samlet erstatningsutbetaling for Troms i årene 2009–2011.

Tabell 9: Oversikt over antall sau og lam omsøkt og erstattet tatt av fredet rovvilt og erstatningsutbetalinger for Troms for perioden 2009 – 2011

Troms	2009	2010	2011
Antall sau og lam omsøkt	5350	5993	3884
Antall sau og lam erstattet	2160	2180	1263
Erstatning, mill. kr	4,4	4,5	2,6

Erstatningsordning for tap av sau på beite

Det kan gis erstatning etter katastrofepreget tap av sau (FOR 2004-07-21-1129: Forskrift om erstatning for tap av sau på beite). Tapet må være av en slik art at det ikke er mulig å sikre seg eller forsikre seg mot tapet. Herunder må det ikke være mulig å forsikre seg mot skaden gjennom en allment tilgjengelig forsikringsordning. Sau på innmarksbeite kan forsikres mot tap, uavhengig av årsak, og dermed er det kun sau som er tapt på utmark som dekkes av denne ordningen. Tap forårsaket av rovvilt dekkes av andre ordninger.

Samordning av søknadsbehandling

Søknad om erstatning for tap av sau på beite kan behandles samordnet med søknad om erstatning for tap av husdyr til rovvilt. SLF forvalter erstatningsordningen for tap av sau på beite, med ordinær søknadsfrist 31.desember. DN forvalter erstatningsordningen for tap og følgekostnader når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt, med søknadsfrist 1.november. Sauereiere som kan ha rett til erstatning

etter begge ordninger får prøvd sin sak i forhold til begge regelverk. En forutsetning for behandling etter begge ordningers regelverk er at søknad om erstatning sendes innen søknadsfristen 1. november.

Virkemidler i rovviltforvaltningen

Organisert beitebruk (OBB)

Siden 1970 har Norge hatt en tilskuddsordning for Organisert beitebruk. Formålet for ordningen er å legge forholdene til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark og redusere tap av dyr på utmarksbeite gjennom organisert tilsyn, organisert sanking og andre målrettede fellestiltak i beiteområdet.

I Troms er det 48 beitelag med til sammen 450 aktive medlemmer. Det betyr at 85 % av alle sauebruk er med i Organisert beitebruk. Det er relativt få bruk med geit og/eller kjøttfe som er medlemmer i ordningen.

Tilskudd til tiltak i beiteområder

Formålet med tilskuddet er å legge til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark, redusere tap av dyr på utmarksbeite og fremme fellestiltak i beiteområdene. Det kan søkes om tilskudd til både investeringstiltak og eller planlegging – og tilretteleggingsprosjektet i beiteområder. Søknadsskjema og regelverk finnes på [nettsidene](#) til Fylkesmannen i Troms.

Forebyggende og konfliktdempende tiltak (FKT)

Målet med tilskuddsordningen er å iverksette effektive forebyggende tiltak for å begrense skader som rovvilt kan forårsake på husdyr og tamrein, samt konfliktdempende tiltak i forhold til lokalsamfunn. En forutsetning for å gi tilskudd til husdyr- og tamreineiere er at tiltakene med stor sannsynlighet kan forventes å ha en *direkte tapsreducerende effekt*. Dette innebærer at tiltak som f.eks. omfatter utvidet tilsynsaktivitet alene ikke skal støttes økonomisk. Eks. på slike tiltak er: planlagt tidlig nedsanking, utvidet tilsyn, bruk av vokterhund, radiobjeller/lammenoder.

Tabell 10: Oversikt over virkemidler i rovviltforvaltningen.

Tilskuddsordning
Forebyggende og konfliktdempende tiltak
Erstatning for sau drept av fredet rovvilt
Erstatning for tap av sau på beite
Regionale miljøtilskudd for jordbruket
Spesielle miljøtiltak i jordbruket
Tilskudd til organisert beitebruk
Investeringsstøtte til organisert beitebruk

Noen av de ulike tilskuddsordninger i landbruket som kan ses i sammenheng med utfordringer knyttet til rovvilt er opplistet over i tabell 10. En kan også lete seg frem til informasjon under "landbruk" eller "miljøvern" inne på ønsket fylke hos <http://fylkesmannen.no>.

6.3.5 Miljø, kulturlandskap og kulturminner

I Troms er den største utfordringen for bevaring av kulturlandskapet – å få bukt med gjengroingsproblematikken. I Troms er de fleste tilskuddsordningene rettet imot å stimulere til en større miljøinnsats for å holde kulturlandskapet åpent samt å ta vare på og synliggjøre enkeltelementer i kulturlandskapet. Videre er det tilskuddsordninger som skal opprettholde det biologiske mangfoldet, både gjennom skjøtsel av kulturlandskap og gjennom tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser.

Bruk i drift og beitedyr er en forutsetning for kulturlandskapet, og for biologisk mangfold knyttet til dette. RMP-ordningen bidrar til å opprettholde livskraftig landbruk i levende bygder. Dette arbeidet skal defineres nærmere i Regionalt Miljøprogram når denne er revidert (i løpet av 2012). I tillegg

finnes ordningene Spesielle Miljøtiltak i Landbruket (SMIL) og Spesielt Utvalgte Kulturlandskap i Landbruket (UKL).

I Troms er Skárfvággi/Skardalen i Gáivuona suohkan / Kåfjord kommune ett av 22 nasjonalt utvalgte kulturlandskap, og ble utvalgt i 2009. Fylkesmannens miljø- og landbruksavdeling samarbeider med Skardalen bygde- og kulturlag, Gáivuona Souhkan / Kåfjord kommune, Sametinget og Troms fylkeskommune m.fl. om å skjøtte og vedlikeholde området gjennom UKL-midler, SMIL-midler, info-midler og egeninnsats fra grunneierne, og jobber også for å få i stand løsninger som kan skape næringsutvikling og varig drift. Ordningen er et samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning, Landbruksdirektoratet og Riksantikvaren.

6.4 Utfordringer i Tromslandbruket

I næringsutviklingsarbeidet er det viktig å identifisere og så langt rå er, overvinne utfordringer. En del utfordringer går på rammebetingelser, en del går på holdninger i næringa sjøl og en del går på organisatoriske forhold. De viktigste utfordringene synes å være:

6.4.1 Klima

Vi finner store variasjoner i klimaet i Troms. Likevel er klimaet en sterkt begrensende faktor som setter klare rammer for sorts- og artsvalg i planteproduksjon. Gjennom tiltak kan mikroklimaet bedres. Samtidig med at klimaet er en begrensning, er det en styrke ved at vi er mindre utsatt for skadegjørere og dermed har vi vesentlig mindre bruk av plantevernmidler enn i varmere strøk. Kjølig klima og mye lys i vekstida gir mulighet for produksjon av spesielle kvaliteter, spesielt innen planteproduksjon.

6.4.2 Eiendomsstruktur

Troms er et typisk småbruksfylke med små enheter. Kun 15 % av landbrukseiendommene i Troms eies av aktive bønder som driver jorda sjøl. Leiejord utgjør omtrent halvparten av fylkets totale areal. Det vanlige er at hver gårdbruker leier av mange utleiere, ofte på kortsiktige vilkår og med ulik avstand fra eget tun. Det vil særlig være kommunenes ansvar, både gjennom veiledning og ved bruk av jord- og konsesjonsloven, å arbeide for bedre løsninger, enten ved å stimulere til kjøp av tilleggsjord eller tilrettelegging for bedre og mer langsiktige leieavtaler.

6.4.3 Kapital og planleggingskapasitet

Kapitalslitet i Tromslandbruket er vesentlig større enn investeringstakten. Dette skyldes ikke bare mangel på kapital til nyinvesteringer og vedlikehold. Investeringstakten i Tromslandbruket er i den store sammenheng såpass beskjeden at det ikke har vært interessant for private bygningsplanleggere å etablere seg her. Bruksutbygging og spesielt prosjektering er derfor i vesentlig grad avhengig av blant annet kapasiteten hos Landbruk Nord. Planenheten hos Fylkesmannen ble faset ut i mars 2009 og etablert hos Landbruk Nord. Etter dette har Fylkesmannen drevet rådgivning og kontroll av byggeplaner. Også dette arbeidet vil etter hvert bli overført til Landbruk Nord. Det er likevel et vesentlig misforhold mellom planleggingskapasitet og kvalitet på byggeplaner. Takten i fornying av driftsbygninger er for lav for å opprettholde produksjonen i fylket. Dette problemet understrekes også av Innovasjon Norge som forvalter investeringsvirkemidler for driftsutbygging. De siste åra har enheten måttet begrense sitt engasjement innen tilleggsnæringer til noen reiselivsanlegg og oppdrag innen matforedling.

6.4.4. Manglende kapasitet og kompetanse i tiltaksapparatet i kommunene

Etter at kommunene overtok ansvaret for landbruksforvaltningen er bemanningen mer enn halvert. Det er få kommuner som har kapasitet og dermed kompetanse til å drive landbruksbasert næringsutvikling, til tross for en klar sammenheng mellom kommunal innsats og faktisk næringsutvikling. Mange kommuner har nok heller ikke tatt innover seg at de parallelt med mer beslutningsmyndighet, også er gitt mer ansvar for forvaltning og utviklingsoppgaver innen landbruksbasert næringsutvikling.

6.4.5. Manglende etablererkultur

Bildet er på ingen måte entydig, men i det tradisjonelle landbruket har vi liten grad av etablererkultur. De aller fleste gårdbrukerne er dyktige jordbrukere som viser stor evne til å tilpasse seg endrede rammebetingelser. Tilpassingen skjer i stor grad ved å effektivisere drifta og plusse på inntekta ved lønnsarbeid. En form for tilpassing er også å avvikle drifta. Dette gjenspeiler seg i at antall sjølstendig gårdsbruk er halvert på den siste 12-13 års perioden. På den annen side, det er ofte ikke mangel på idéer som er mangelvare, men det er få av de gode idéene som føres fram til etablering. En viktig årsak kan være at veiledningstjenesten innenfor utradisjonelle produksjoner og tjenester ikke er tilstede eller vanskelig å finne fram til. Holdningen *"det nytter ikke"* er litt for utbredt, og en kunne av og til være ønskelig med noe mer jærsk pågangsmot. Det er relativt få som etablerer nye, utradisjonelle produksjoner med basis i gårdens og bygdas ressurser. Et unntak kan være Inn på tunet hvor det så langt er vist stor interesse.

6.4.6. Organisatoriske forhold ved veiledningstjenesten i landbruket

Landbrukets veiledningstjeneste består av mange aktører, noen store og mange små. Dette er nok en viktig grunn til at mye av veiledningstjenesten blir lite enhetlig og utviklingsorientert der viktige områder som driftsledelse og økonomi i altfor liten grad står på dagsorden. Mange små enheter som sliter med den daglige drifta vil ha vanskelig å ta opp i seg nye oppgaver og fagområder. I Troms har de fleste forsøksringene sammen med avløser- og formidlingstjenesten sluttet seg sammen i en ny organisasjon – Landbruk Nord, og det arbeides med etablering av et Landbrukets Hus i Balsfjord. Dette kan komme til å bli en slagkraftig og framtidsorientert veiledningsenhet.

6.4.7 Kommunikasjoner

Lange avstander og dårlige kommunikasjoner hemmer næringsutvikling i distriktene Særlig der en er avhengig av ferge blir kostnadene med å få produktene fram til markedet store. Akseltrykkbegrensinger på veger og bruer hemmer virkestransporten fra skogbruket.

6.4.8. Forskning

Landbruksrelatert forskning er i liten grad rettet mot utfordringer og muligheter i nordnorsk landbruk. Dette gjelder f. eks. områder som utmarks- og beitebruk, planteforskning og planteforedling med utvikling av sortsmateriale som passer i nordlig klima og småfenæringa. Nordnorsk landbruksråd initierte i november 2004 en prosess for å utvikle et FoU-program for arktisk landbruk og naturbruk i samarbeid med de ulike aktørene innen næringa. Et resultat av dette var at fire prosjekter fikk innvilget støtte fra Forskningsrådet i 2005. Denne prosessen fortsettes.

6.5 Regionale fortrinn

Selv om det er mange negative trender i utviklingen i landbruket Troms, har vi mange plussfaktorer å bygge videre på:

6.5.1 Arktisk landbruk

Meld St 9 (2011-2012) framhever landbruksproduksjonen i Nord-Norge som unik i global sammenheng som følge av lang lys dag og lav temperatur. Dette gir kvalitetsfortrinn med mulighet for ekstra verdiskaping under begrepet arktisk kvalitet. Nordnorsk Landbruksråd har i en del tid arbeidet med å gi konkret innhold til begrepet. I innværende jordbruksoppgjør (2013-2014) er det satt av midler til prosjektrettet innsats for å fylle begrepet.

Klima, topografi, geologi og lysforhold bidrar til å gi råvarer fra landbruket karakter og særpreg ut fra det stedet der produksjonen skjer. Produksjon av råvarer av unike kvaliteter utgjør et potensial, ikke bare for landbruks- og matproduksjon, men også for utvikling av andre varer og tjenester innenfor eksempel mat- og reiselivsområdet.

Videreutvikling av de konkurransefortrinn som området har, må stå sentralt i det videre arbeidet. Det er nå viktig med regional merkevarebygging, der det legges vekt på de unike arktiske kvaliteter som ligger i produksjon av mat i rent, kaldt klima.

6.5.2 Andre regionale fortrinn

1. Stor etterspørsel etter investeringskapital
2. På landstoppen i ytelse pr enhet i kumelkproduksjonen
3. Landets største og beste geitfylke
4. Meget gode utmarksbeiter og blant landets beste sauebønder
5. Stort potensial for å videreutvikle potet-, grønnsak- og bærproduksjonen
6. Store muligheter innen trevirke og bioenergi
7. To fagskoler og et landbruksfaglig senter gir et godt utgangspunkt for tilpasset kompetanseutvikling
8. Stor interesse for å utvikle bygdenæringer i tilknytning til gården og gårdens ressurser

6.6 Kompetanse – den viktigste innsatsfaktoren i landbruket

All utvikling bygger på kompetanse. Landbruket er svært kompetanseintensive næringer der den enkelte utøver bør beherske mange disipliner som økonomi og driftsledelse, fôring og stell, jord- og plantekultur, mekanikk, skogbruk, miljø, energi, kvalitetskrav, helse, miljø og sikkerhet, bygdenæringer mv.

Store kapitalkrav, strukturrasjonalisering med stadig større enheter, endrede driftsforutsetninger og dermed et mer og mer profesjonalisert landbruk, stiller store forventninger til den enkelte utøver for å kunne oppnå tilfredsstillende økonomi. Jordbruksavtalen legger til rette for inntektsmuligheter i jordbruket. Den enkeltes driftsmåte og kompetanse påvirker i stor grad det økonomiske utbyttet som oppnås.

Klimaendringer, produktivitetsvekst, ny kunnskap mv forutsetter at den enkelte yrkesutøver holder seg godt faglig oppdatert.

Rekruttering og kompetanse hører nøye sammen. Dette er sentrale strategier i landbrukspolitikken og av avgjørende betydning for å nå nasjonale mål. Dette er sterkt poengtert i Meld St 9 (2011-2012), side 273:

«God rekruttering, et høyt kunnskapsnivå og videreutvikling av kunnskapssystemene er av avgjørende betydning for at landbruks- og matsektoren skal nå de landbrukspolitiske målene. Gode kunnskapssystemer er nødvendige for å fremme konkurranseevne i alle landbrukets verdikjeder og for å sikre en framtidsrettet næring der bærekraftig produksjon og alternativ utnyttelse av biologisk materiale står sentralt.

Det er nødvendig med en helhetlig og målrettet politikk for næring, forvaltning, forskning, utdanningssystem, veiledningstjeneste og virkemiddelapparat. En god og formålstjenlig rolle- og ansvarsdeling mellom disse aktørene er viktig for å bedre kompetansen, oppnå effektiv bruk av landbrukets ressurser og sikre god resultatoppnåelse. Samarbeidet med andre næringssektorer skal videreutvikles».

Den samme meldinga, side 12, legger vekt på betydningen av regional tilpassing av virkemidlene:

«For å sikre en best mulig utnyttelse av ressursene over hele landet skal distriktsprofilen i virkemidlene bli tydeligere. Det skal bli større regionalt handlingsrom i virkemiddelbruken, slik at ressurser kan settes inn i områder hvor utfordringene er særlig store og dyrke fram mulighetene for verdiskaping der de finnes. En forutsetning for å finne nye, bedre og mer lønnsomme løsninger er forskning, utvikling og innovasjon i hele verdikjeden. Rekrutteringen

til næringen og kunnskapsutvikling vil avgjøre i hvilken grad det store potensialet vil bli utnyttet. Det er folkene i næringen og deres kompetanse, vilje og evne, som avgjør hvordan næringen vil utvikle seg»

Det er viktig at de skal ønske å gå inn i, eller vurderer å gå inn i landbruket tilbys utdanning. De som overtar gårdsbruk er oftest etablert med familie, i andre yrker mv. Det er derfor viktig at landbruksutdanningen legges til rette for deres livssituasjon.

Troms har gode og allsidige tilbud innen naturbruksutdanning. Senja vgs tilbyr full agronomutdanning og blant annet VG2 Landbruk og gartner og VG2 Hest og hovslager. Rå videregående skole tilbyr et allsidig valg innen naturbruk på VG1 nivå og en spesifikk fagutdanning på VG2 Anleggsgartner og Idrettsanleggsgaget. Rå har dessuten restaurant og matfag som bør ses i sammenheng med tilbudene innen landbruksfag. Agronomutdanningen for voksne har slått godt an og dekker et reelt behov. Det inngår noen skogbruksfag i agronomutdanninga ved Senja vgs.

I Troms har vi ingen utdanninger som retter seg direkte mot enkelte bygdenæringer, men det er mulig å ta studier innen reiseliv og lignende ved andre høyskoler mv. Innovasjon Norge tilbyr en rekke kurs og rådgiving i forbindelse med etablering, utvikling og drift. Kompetansenettverket for lokalmat i Nord-Norge ved Bioforsk tilbyr en rekke kurs, besøksordning og veiledning innen lokal mat.

Troms landbruksfaglige senter er etablert for å drive kurs- og annen kompetansevirksomhet overfor landbruksbefolkningen. Fagsenteret samarbeider med ulike fagorganer/-organisasjoner.

Den private veiledningstjenesten består av 3 enheter tilknyttet Norsk Landbruksrådgiving (Landbruk Nord, Troms Landbruksrådgiving og Landbrukstjenesten Midtre Hålogaland), TINE og Nortura. Dessuten driver regnskapslag rådgiving innen skatt, avgift mv. Felleskjøpet og private firmaer driver noe veiledning innen de varegrupper de selger. Landbruksveiledningen oppfattes ofte for lite helhetlig og samordnet.

De aller fleste gårdbrukerne i Troms har inntekter utenom gården. Utvikling av bygdenæringer og på den måten i større grad enn i dag utnytter gårdens og bygdas ressurser til lokal verdiskaping er derfor viktig. Utvikling av det tradisjonelle landbruket må skje parallelt med utviklingen av bygdenæringer. Ei bygdenæring er ofte det som skal til for å opprettholde gårdsdrifta, altså en vinn-vinn-situasjon.

Landbruket har viktige roller i klima- og andre miljøutfordringer. Dette går blant annet på å tilpasse driftsformene slik at en unngår utslipp av klimagasser og forurensing og legger til rette for størst mulig CO₂-binding. Dette krever kompetanse. Samtidig er vi i den heldige situasjonen at det som er god agnometri, som regel er bra for miljøet.

Kompetanse er den viktigste innsatsfaktoren både innen det tradisjonelle landbruket og bygdenæringer. Kompetansetiltak knyttet opp mot drift og utvikling må derfor gis høyeste prioritet.

6.7 Rekruttering

Den største utfordringa for landbruket i Troms, er at det tradisjonelle landbruket som produserer mat (melk og kjøtt) for leveranse til den betydelige matindustrien som er i fylket (meieri og slakteri/kjøttforedling), står under betydelig press. Det er nå knappe ca 1000 bønder som søker produksjonstilskudd i Troms, og det begynner nå å nærme seg ei smertegrense. Det faglige miljøet blir lite og det blir langt mellom bøndene. Det må derfor satses på rekruttering. De som vil satse på landbruket, særlig de unge, må få muligheter til å skaffe seg tilstrekkelige arealer, rekrutteringskvoter, kompetanse og kapital til fornying av driftsapparatet.

Med hensyn til rekruttering av nye bønder, er attraktivitet i yrket en sentral faktor. Dersom et yrke blir oppfatta som lite attraktivt, kan vi ikke forvente tilstrømning til yrket. Bondeyrket blir ikke alltid oppfattet som attraktivt, og det blir mellom annet pekt på dårlig lønnsomhet, lav status og lite fritid. For å endre det relativt dårlige omdømmet i samfunnet, er det behov for en holdningsendring. Her må næringa og forvaltinga stå sammen for å synliggjøre at bondeyrket er attraktivt og meningsfylt, for eksempel gjennom styrking av lønnsomhet, tilgang på avløysere og utvikling av sosiale og kulturelle tilbud i bygde-Norge.

Rekruttering til yrket og overtakelse av gård ved generasjonsskifte henger tett sammen. I Norge er det tradisjon for å ta over gårdsbruk innen familien, men selve generasjonsskiftet bør bli enklere for de involverte parter og det bør skje ved lavere alder. Overtakelse ved lavere alder blir oppfattet positivt med tanke på entusiasme og kobling mellom utdanning og bondeyrket.

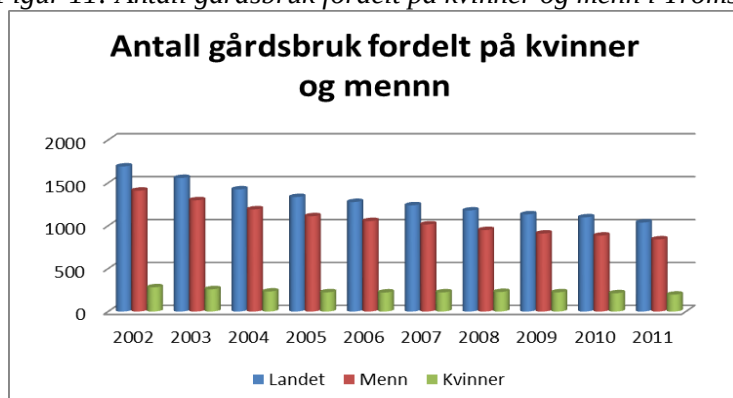
Samtidig er det viktig å stimulere eldre bønder til å gå over i anna arbeid ved en lavere alder.

Tidligpensjonsordningen skal bidra til å lette generasjonsoverganger i jordbruket for dem som har hatt hoveddelen av sine inntekter fra jordbruk/gartneri og skogbruk. For å utløse tidligpensjon må Bruker må ha fylt 62 år, landbrukseiendommen må være overdratt til ny eier eller forpaktningssavtale må være oppsagt. Bruker må ha vært jordbruker i minst 15 år og næringsinntekt fra jordbruk/gartneri og skogbruk må ha vært minst kr 90 000 i årsgjennomsnitt i referanseperioden, samt en del andre presiseringer.

6.8 Likestilling og alderssammensetning

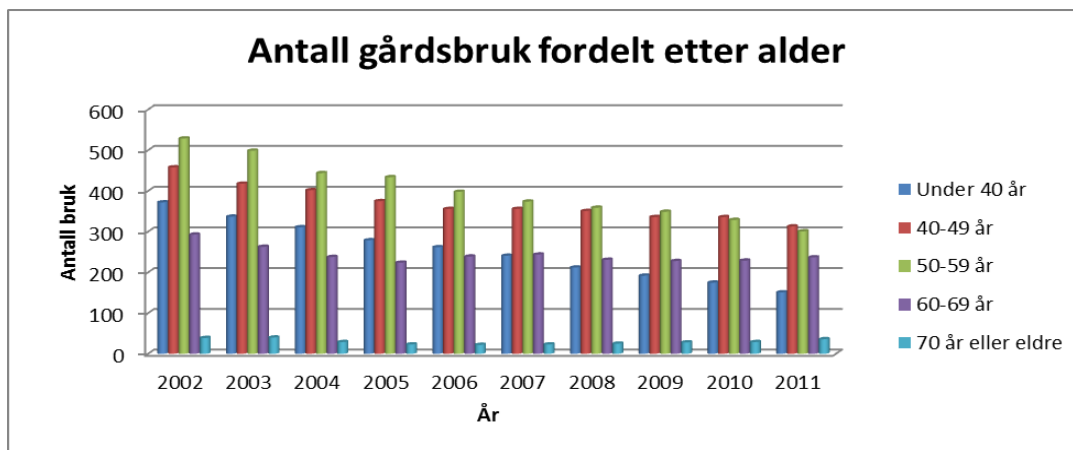
I likhet med andre primærnæringer og bygg og anleggsbransjen, er det svært lav kvinneandel innen primærlandbruket. Kvinneandelen i primærlandbruket i Troms i 2011 var 18,9 %, mens det for hele landet var 14,4 %. Tabellen nedenfor viser antall gårdsbruk fordelt på kvinner og menn.

Figur 11: Antall gårdsbruk fordelt på kvinner og menn i Troms og landet, 2002-2012.

Det er ikke mulig å trekke fram en enkeltfaktor, men må regne med at både arv, eierskap, utdanning, arbeidsfordeling og tilgang på annet arbeid på gården påvirker grad av involvering og deltakelse. Dersom en ser på fordelingen etter areal i drift, er det høyest kvinneandel på små bruk.

Figur 12: Gårdbrukere fordelt etter alder for perioden 2002 – 2012 i Troms.

Kilde for figur 11 og 12: SSB

6.9 Miljø- og klimautfordringene i landbruket

Punktutslipp av husdyrgjødsel mv er i det store bildet et lite problem i Troms. Likevel er det viktig å påse at gjødselkjellere er tette. En del husdyrholdere har for små gjødselkjellere for å kunne lagre husdyrgjødsel fram til høvelig spredetidspunkt om våren.

Hovedutfordringene i miljø- og klimasammenheng er en følge av vedvarende strukturrasjonalisering med større og større enheter, avhengighet av mer og mer leiejord, større og større transportavstander, mangelfull drenering mv. Dette medfører igjen større og større maskiner og redskaper som utsetter jorda for mer pakking og mindre agronomisk riktig anvendelse av husdyrgjødsel, gjerne spredd på de arealer som er nærmest driftsbygningen.

Litt om hvilke og hvordan klimagasser dannes i landbruket og mottiltak.

Se også kap 6.3.1 om økologisk produksjon av mat og kap. 9 Regionalt miljøprogram.

7. VIRKEMIDDELAPPARATET

Her gis en kort oversikt over de enkelte aktørene og deres hovedroller på landbruksområdet:

7.1 Kommunene

Kommunene er viktige aktører innen samfunns- og næringsutvikling. Kommunene er førstelinjetjeneste overfor bønder og andre som ønsker hjelp til søknader, utviklingstiltak mv. Dette krever både kompetanse og kapasitet. Dette mangler i mange tilfeller med det resultatet at bønder ikke får eller får mangelfull hjelp. I Troms har vi fortsatt mange og små landbrukskontorer i kommunene. Mer interkommunalt samarbeid på landbruksområdet bør bidra til mer slagkraft gjennom mer spesialisering og mindre sårbarhet.

Kommunene forbereder og gir uttalelse i dispensasjonssaker i tilskottsforvaltningen, samt alle saker som angår støtte til investeringer og utviklingstiltak.

Over tid har kommunene fått avgjørelsesmyndighet i de fleste saker etter jordloven og konsesjonsloven. I tillegg har de fått mer og mer avgjørelsesmyndighet i saker som gjelder tilskott til spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap, nærings- og miljøtiltak i skogbruket mv.

7.2 Fylkesmannen i Troms

Fylkesmannen har både utviklings- og forvaltningsoppgaver. Gjennom regionale tilpasninger skal Fylkesmannen bidra til å opprettholde et levende og mangfoldig landbruk og et bærekraftig skogbruk som gir attraktive arbeidsplasser og sikrer rekruttering over hele landet.

Gjennom det regionale partnerskapet leder Fylkesmannen arbeidet med utarbeidelse av regionale næringsstrategier som legger føringer for bruken og prioriteringene av bygdeutviklingsmidlene i fylket. Fylkesmannen er et kompetansesenter generelt og for kommunene spesielt. Sentrale områder er videreutvikling og styrking av kommunenes rolle som landbrukspolitisk aktør og som pådriver innen landbruksrelatert klimaarbeid og nærings- og samfunnsutvikling.

Fylkesmannens forvaltningsoppgaver knytter seg til økonomiske og juridiske virkemidler innenfor jordbruk og skogbruk. Fylkesmannen har det regionale ansvaret for at tilskudd på landbruksområdet forvaltes og kontrolleres i samsvar med overordnede forutsetninger og i henhold til gjeldende lover og regler.

Fylkesmannen er den regionale reindriftsmyndigheten. Fylkesmannen skal i forvaltningen av reindriften bidra til at målene i reindriftspolitikken blir nådd. Disse er fastlagt i Stortingsmelding nr. 28 (1991 – 1992) og de årlige Stortingsproposisjoner i forbindelse med Reindriftsavtalen, med mål om en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift. Fylkesmannen har videre en viktig veiledningsrolle ovenfor næringen. Et annet viktig arbeidsområde er å ivareta areal- og ressursgrunnlaget, ikke minst sett i forhold til de mange ulike former for inngrep som påvirker næringen.

7.3 Troms fylkeskommune

Fylkeskommunen har både utviklings- og forvaltningsoppgaver.

I forhold til regional utvikling og landbrukets betydning har fylkeskommunen en rolle med hensyn til

- Verdiskapning i landbruket
- Klima, areal og samfunnsplanlegging
- Rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket, både som ansvarlig for tilbud om videregående skole utdanning og i forhold til forvaltning av midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving.

- Rammedirektiv for vann
- Kulturvern

Fylkeskommunen har som regionalpolitisk aktør også ansvar for å fremme landbruket i Troms, blant annet da fylkeslandbruksstyret er lagt ned.

Fra 1.1.2010 fikk fylkeskommunene et viktig og utvidet medansvar for gjennomføringen av landbruks- og matpolitikken som regionale utviklingsaktører på landbruks- og matområdet.

Fylkeskommunen skal ivareta oppgaver innenfor verdiskaping i landbruket, klima og samfunnsplanlegging, samt rekruttering og kompetanseheving. Viktige hovedmål for fylkeskommunene på landbruks- og matområdet er å:

- styrke regional verdiskaping, ressursforvaltning og miljøinnsats med utgangspunkt i landbruket og landbrukets ressurser
- styrke samhandlingen med andre aktuelle regionale og lokale aktører om gjennomføringen av landbrukspolitikken
- styrke regionale folkevalgte engasjement i landbrukspolitikken
- sikre god kobling mellom landbruk og annet samfunns- og næringsutviklingsarbeid i fylket, herunder å integrere landbruksområdet i fylkeskommunenes øvrige ansvars- og arbeidsområder

Fylkeskommunenes engasjement innenfor næringsutvikling i landbruket må ses i sammenheng med fylkeskommunenes øvrige næringspolitiske arbeid og eierskapet til Innovasjon Norge. Fylkeskommunen skal engasjere seg i landbruksbasert næringsutvikling, legge til rette for lokal vekstkraft og støtte opp under og stimulere regionale forutsetninger og fortrinn for innovasjon og verdiskaping.

Fylkeskommunene skal en aktiv samarbeidspartner i verdiskapingsprogrammene. Fylkeskommunen skal bidra til at landbruks-, klima- og energipolitiske mål ivaretas i samfunnsplanleggingen, bl.a. gjennom økt bruk av fornybar energi og styrket jordvern. Fylkeskommunene har et ansvar for vern av dyrket og dyrkbar jord gjennom fylkesplanleggingen og i dialog med kommunene i planprosesser, jf. Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, vedtatt ved kongelig resolusjon 24. juni 2011.

Gjennom arbeid med klima- og energiplaner bør fylkeskommunene sørge for god dialog med landbrukssektoren med sikte på konkrete klima- og energibidrag fra sektoren.

Regional klima- og energistrategi for Troms vedtatt desember 2015 har som målsetting utslippsreduksjon av klimafarlige gasser, økt produksjon og bruk av fornybar energi, energieffektivisering og klimatilpasning, i tråd med nasjonale mål.

I St.meld 21 (2011-2012) «Norsk klimapolitikk» er landbrukets oppgaver i den samlede klimapolitikken viet stor plass, og går på Co2-binging i skog, økt aktivitet i skogen og reduserte klimagassutslipp. Oppfølging av den regionale klimastrategien med utforming og iverksetting av konkrete tiltak for å nå målsettingene, skal skje i dialog med landbrukssektoren og i nært samarbeid med næringsinteressene og aktørene i næringen.

Fylkeskommunen har sammen med FM og øvrige regionale myndigheter en veilederrolle overfor kommunene i deres arbeid med lokale klima- og energiplaner. Det er i denne prosessen de overordnede målsettingene og strategiene skal konkretiseres og tiltak iverksettes, med utgangspunkt og grunnlag i lokale forhold, utfordringer og muligheter. Klima- og miljøhensyn bidrar til å styrke landbrukets bærekraft og videre utvikling.

Etter forvaltningsreformen i 2010 har Fylkeskommunen blitt vannregionmyndighet for Troms. Som vannregionmyndighet koordinerer fylkeskommunen plan- og prosessarbeid i forhold til

vannforvaltningen i fylket og er ansvarlig for utarbeidelsen av en regional vannforvaltningsplan.

Denne planen beskriver vannmiljøet i fylke, foreslår overvåking av vassdrag som er i fare for å ikke oppnå fastsatte miljømål, og foreslår tiltak til å forbedre vannkvaliteten i vassdrag som ikke oppfyller tilstrekkelige kvalitetskrav. Troms fylkesting vedtok Regional forvaltningsplan for vannregion Troms 2016-2021 i desember 2015.

Fylkeskommunen har et særskilt ansvar for rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket, blant annet gjennom en egen tilskuddsordning. Dette ses i sammenheng med fylkeskommunene brede rolle som utdanningspolitisk og regionalpolitisk aktør.

Utdanningen framover er å utvikle naturbruksutdanningen og sikre rekruttering til utdanningen. Det vil også være et stort behov framover for utvikling av gode etter- og videreutdanningstilbud for landbruksnæringen.

7.4 Innovasjon Norge

Innovasjon Norge er et særlovselskap eid 51 % av Nærings- og handelsdepartementet og 49 % av fylkeskommunene i fellesskap.

Innovasjon Norge skal fremme lønnsom næringsutvikling i hele landet, og utløse ulike distrikters og regioners næringsmessige muligheter gjennom innovasjon, internasjonalisering og profilering. Innovasjon Norge har fem tjenestetyper: Rådgiving, nettverk, kompetanse, profilering og finansiering.

Innovasjon Norge er operatør for de bedriftsrettede bygdeutviklingsmidlene på oppdrag fra Fylkesmannen. Midlene skal medvirke både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket.

Innovasjon Norge har flere oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet knyttet til gjennomføring av Jordbruksavtalen, Reindriftsavtalen og Verdiskapings- og utviklingstiltak i landbruket. Innovasjon Norge er også långiver til bolig og næringsformål i landbruket.

7.5 Landbruksdirektoratet

Dagens Landbruksdirektorat er en sammenslutning av tidligere Statens landbruksforvaltning og Statens reindriftsforvaltning. Landbruksdirektoratet har sammen med fylkesmennene og kommunene ansvar for å sette landbruks- og matpolitikken ut i livet. Direktoratet er et utrednings- og støtteorgan for Landbruks- og matdepartementet.

Direktoratet formidler styringssignaler og fullmakter til fylkesmennene og kommunene. De har veilednings- og kontrolloppgaver i tilknytning til økonomiske og juridiske virkemidlene i landbruket og er klageorgan i en rekke saker.

Landbruksdirektoratet har kontor i Oslo og Alta. Kontoret i Alta har ansvaret for reindriftsforvaltninga.

Innen fagområdene har direktoratet hovedmål for resultatområdene:

Ressurs, skogbruk og areal

På resultatområdet ressurs, skogbruk og areal skal Landbruksdirektoratet bidra til å sikre ressursgrunnlaget for landbruksproduksjon og levende bygder. Arbeidsområdene omfatter utvikling og forvaltning av virkemiddel og tiltak knyttet til arealbruk, skog, miljø og kulturlandskap, økologisk landbruk og klimautfordringer. Vi forvalter erstatningsordningene i landbruket og er sekretariat for naturskadeordninga. I tillegg ligg det koordinerende ansvaret i Landbruksdirektoratet overfor fylkesmannsembeta under dette området.

Handel og industri

På resultatområdet handel og industri skal Landbruksdirektoratet bidra til å sikre en godt fungerende næringsmiddelindustri og et stabilt marked som gir avsetning for norske jordbruksråvarer til stabile priser. Viktige ansvarsområder er importvernet av landbruksvarer, sekretariatsfunksjonen for Omsetningsrådet, ordninger rettet mot næringsmiddelindustrien, markedsovervåking og innhenting av priser på norske og utenlandske landbruksvarer. Næringsmiddelindustri, importører og eksportører er viktige målgrupper for disse ordningene.

Landbruksproduksjon

På resultatområdet landbruksproduksjon skal Landbruksdirektoratet bidra til å sikre matproduksjonen og ei stabil matforsyning. Arbeidsoppgavene er knyttet til utvikling og forvaltning av inntekts- og velferdsordninger, de produksjonsregulerende virkemidlene mjølkekvoter og husdyrkonsesjon, og ei rekke mindre tilskuddsordninger. Felles for ordningene er at det er primærprodusenten som er målgruppa. Sekretariatsoppgavene for Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter, og Forskningsmidlene over jordbruksavtalen ligger også her. Det samme gjelder ansvaret for ekstern kontroll.

Reindrift

På resultatområdet reindrift skal Landbruksdirektoratet bidra til å sikre at måla i reindriftspolitikken blir nådd og forvalte de økonomiske ordningene i reindriftsavtalen for å bidra til økt verdiskaping. Det vil si å legge rammene for ei økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift og medvirke til å sikre ressursgrunnlaget. Arbeidet med å dokumentere reindriften sin arealbruk og rettigheter er vesentlig. Landbruksdirektoratet er sekretariat og utøvende organ for Reindriftsstyret, styret for Reindriften sin utviklingsfond (RUF) og for Klagenemnda for reinmerkesaker. I tillegg er vi støtte- og utredningsorgan for Landbruks- og matdepartementet.

7.6 Sametinget

Sametinget skal legge til rette for næringsutvikling i samiske områder. Årlig fordeler Sametinget mellom 30 og 35 millioner kroner til næringsutvikling. Virkemidlene er avgrenset til et virkeområde der 31 hele eller deler av kommuner er med. Målet med midlene er å skape et sterkt og allsidig næringsliv som bygger på og tar hensyn til samisk kultur, natur og miljø, og danner grunnlaget for livskraftige lokalsamfunn der mennesker ønsker å bo. Foruten å tildele tilskudd til jordbruksnæringen deltar Sametinget aktivt i å legge til rette for gode rammebetingelser i jordbruksnæringen. Mer informasjon om Sametingets virkemidler finner du på <http://www.sametinget.no/>

7.7 Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO)

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 gjennom en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap. NIBIO vil i stor grad videreføre aktiviteten til de tre sammenslåtte institutter og landbruksnæringa vil fortsatt være en viktig målgruppe. Samtidig ligger det en nyorientering i at NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Bioøkonomi er produksjon, utnyttelse og forvaltning av fornybare biologiske ressurser. I det store bilde er dette kunnskap som er nødvendig for å kunne gjennomføre det grønne skiftet. Det sentrale element i det grønne skiftet er overgangen fra et samfunn basert på fossile ressurser til et samfunn basert på biologiske og fornybare ressurser.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal Norsk institutt for bioøkonomi bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås.

Instituttet er organisert i fem fagdivisjoner:

- Matproduksjon og samfunn
- Skog og utmark
- Bioteknologi og plantehelse
- Miljø og naturressurser
- Kart og statistikk

Divisjonene er delt inn i avdelinger uavhengig av geografi.

I Troms fylke er NIBIO representert med forskningsstasjonen Holt som ligger i Tromsø kommune. Tromsø er utpekt av LMD som et av fire regionale senter i NIBIO. Holt har tradisjonelt hatt en ledende rolle i landsdelen både gjennom Bioforsk og Skog og landskap. Inkludert i denne rollen er tilrettelegger for innovasjons-basert utvikling i nordnorsk landbruk og naturbruk (Nordnorsk Kompetansesenter). Det forventes at oppgaven videreføres i NIBIO som for tiden jobber med en strategi for den regionale aktiviteten.

Kunnskapen som utvikles på Holt går over et bredt fagfelt; nordlige vekstvilkår, arktisk kvalitet og utnyttelse av areal- og naturressurser på inn- og utmark, er viktigere tema. Generelt danner problemstillinger knytta til utfordringer for landbruk og naturbruk i landsdelen et utgangspunkt for en stor del av aktiviteten.

Holt er verdens nordligste forskningsstasjon i jord- og plantekultur og er den eneste teststasjon i Nord-Norge i Graminors foredlingsprogram for engvekster. I tillegg utføres også verdiprøving av engvekster for Mattilsynet.

Klimarelatert forskning har et økende fokus. Forskningen på Holt vil bidra også på dette område. Klimalaboratoriet som er plassert på eiendommen og driftes av Nibio og UiT i samarbeid, har stor betydning for aktiviteten på dette feltet.

7.8 Mattilsynet

Mattilsynet har en sentral rolle i gjennomføringa av matpolitikken. Oppgavene omfatter tilsyn, rettleiing, kartlegging og overvåking i hele matproduksjonskjeden, fra og med produksjon av innsatsvarer og primærproduksjon til og med omsetning til forbrukerne. Mattilsynet har også omfattende oppgaver innenfor regelverksutvikling.

Ansaret for å kjenne til og etterleve regelverket hviler på den enkelte virksomhet. Mattilsynet har hovedansaret for å føre tilsyn med at regelverket blir etterlevd. Når det er nødvendig for å nå måla, vil Mattilsynet handheve regelverket ved å nytte de virkemidler lovverket stiller til rådighet.

Aktiv veiledning om regelverket er viktig for Mattilsynet. Det er samtidig viktig at de som kommer i berøring med Mattilsynets virkeområde tidligst mulig kontakter Mattilsynet for å forebygge misforståelser og få nødvendig veiledning.

7.9 Debio

Alle økologiske matvarer som produseres i Norge skal ha en godkjenning fra Debio. Denne godkjenningen er en forutsetning for å kunne si at et produkt er økologisk, og for å kunne bruke Ø-merket i markedsføringen. Begrepet økologisk er beskyttet, og alle som produserer økologiske matvarer må forholde seg til det offentlige regelverket som finnes på området (økologiforskriften).

Tilsynet som Debio utfører er basert på en avtale med Mattilsynet, og kontrollen omfatter både gårdsbruk, foredlingsbedrifter, pakkerier, omsetningsledd og importører.

Debio sin kontrollordning følger varene fra jord til bord. Produsenter som søker om å bli en del av kontrollordningen og Debio inspiserer og sjekker at driften tilfredsstiller kravene til økologisk produksjon. Alle som får en godkjenning blir fulgt opp med årlige inspeksjoner og uanmeldte besøk.

Debio har også jevnlig kontakt med produsentene for å veilede om reglene og for å kontrollere at produksjonen foregår som den skal.

Andre aktører, premissleverandører

7.10 Universitetet i Tromsø

Landbruksrelatert forskning og utvikling

UiT har stor og mangslungen forskningsaktivitet som i vid forstand er av relevans for forvaltning og utvikling av landbruket. De har /har hatt i de senere år aktivitet knyttet til arktisk kvalitet, *bygdeliv og kulturlandskap*, produksjonsgrunnlaget i utmarksbeite for småfe og rein og skog. De har vært med i flere forskingsprosjekt som har vært initiert av Nordnorsk Landbruksråd.

En sentral og generell satsning på disse temaene skjer i det terrestre flaggskipsamarbeidet i Framsenteret som UiT leder, spesielt gjennom COAT som integrerer forskning, forvaltning og overvåkning og forskerskolen AMINOR. Viktig er også UTMARK – et samarbeid med landbruksorienterte institusjoner i Nord-Norge.

Bioøkonomi

UiT Norges arktiske universitet har forskning på nye og lovende kilder for enzymer med svært høy aktivitet for nedbryting av landbruksavfall og andre typer cellulosebasert biomasse. Dette har et stort potensial for produksjon av miljøvennlig bioenergi som – til forskjell fra fossil energi – er klimanøytral. Videre har UiT Norges arktiske universitet fokus på arktisk klima og hvordan den påvirker helsefremmende antioksidant nivå hos nordlige planter. UiT Norges arktiske universitet arbeider innen nordlig natur-basert turisme med en økosystemtjeneste tilnærming og arktisk kvalitet. I CultEs prosjektet har UiT Norges arktiske universitet ved hjelp av internetbasert kartlegging analysert økosystemtjenester. UiT Norges arktiske universitet driver tverrfaglig studier innen økosystembasert forvaltning av naturressurser.

Landbruksrelatert undervisning

UiT Norges arktiske universitet har sammen med UMB et nasjonalt ansvar for å fylle de behov som matindustrien, institutter og læresteder har for akademisk arbeidskraft knyttet til matproduksjon. UiT og UMB er de eneste læresteder i Norge som har helhetlige utdanningsløp knyttet til økosystembasert matproduksjon. Det gis i dag undervisning om mat, landbruk og økosystemtjenester fra bachelor til mastergrads -og doktorgradsnivå. UiT Norges arktiske universitet legger også vekt på tverrfaglighet i utdanningsløpet for en helhetlig forståelse.

Etterutdanningsmuligheter for næringsutøvere i landbruket og ansatte i landbruksforvaltningen, virkemiddelapparatet m fl.

”Digital historiefortelling” er eksempel på et kurs som ble arrangert i samarbeid med fylkesmannens landbruksavdeling med deltagelse fra flere matprodusenter. For øvrig kan UiT tilby, avhengig av basis-kompetanse til de som ønsker etterutdanning, deltagelse på enkeltstående kurs eller oppgaver definert i samråd med ansatte ved UiT med valg av varighet fra 2 mnd (10 ECTS) til 2 år (120 ECTS).

7.11 Studiesenteret på Finnsnes

Studiesenteret Finnsnes har som formål å drive utdanning i Midt-Tromsregionen i samarbeid med høyere utdanningsinstitusjoner i Nord-Norge. De tilbyr blant annet studiene «*Regionbasert næringsrettet høyere utdanning*», «*Vertskap og guiding i arktisk reiseliv*» i samarbeid med Høgskolen i Finnmark og «*Travel and tourism management*» i samarbeid med Høgskolen i Harstad.

8. REGIONALT NÆRINGSPROGRAM

8.1 Virkemidler

8.1.1 Bygdeutviklingsmidlene (IBU-midlene)

Formålet med IBU-midlene er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

Det inngår flere ordninger i IBU-midlene, i hovedsak fordelt på tilskudd og avsetning til tapsfond for risikolån.

Investeringer:

Investeringer i produksjonsanlegg (tradisjonelt landbruk og tilleggsnæringer)

Til investeringer i faste anlegg og tilhørende produksjonsutstyr av varig karakter, kan det gis tilskudd til inntil 33 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 33 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.

Etter iverksetting av ny forskrift fra 1.1.2015 er det ikke lengre tak for slike tilskudd, men det er regionalt i Troms fastsatt et tak på 2 mill. kroner pr prosjekt, sist revidert i 2015. Maksimal støttesats er videre fastsatt til 33 % av godkjent kostnadsoverslag inntil 3 mill. kroner. Maksimal støttesats er videre 20 % for delen av det godkjente kostnadsoverslaget som er mellom 3 mill. og 8 mill. kroner.

Det kan også gis tilskudd til kjøp av tilleggsjord som ligger nært opptil hovedbruket på bruk med utviklingspotensial med stort behov for tilleggsareal. Kun verdien av dyrka jord og planlagt dyrka jord kan inngå i kostnadsgrunnlaget, ikke verdien av bygninger og utmarksarealer.

I særskilte tilfeller kan det i Troms innvilges støtte med inntil 50 % tilskudd, maks 25 000 kroner til kompetanseheving og avklaring av grunnlaget for bruksutbygging på enkeltbruk. Tilskuddet kan brukes til konsulentbistand, reiseutgifter, avløser mv. i saker.

Investeringer i forbindelse med generasjonsskifte

Til personer under 35 år som overtar landbrukseiendom kan det gis tilskudd til mindre investeringer med inntil 40 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For kvinner kan tilskuddsandelen økes til 60 prosent.

Regionalt er det i Troms fastsatt et tak for godkjent kostnadsoverslag på 1 mill. kroner for melkeproduksjonsbruk med ku eller geit og 500 000 kroner for gårdsbruk med andre produksjoner.

Bedriftsretta utviklingstiltak

Etablering av ny virksomhet (tilleggsnæringer)

Til forberedelse og etablering av ny virksomhet innen landbruksbaserte næringer utenom tradisjonelt landbruk, som har som formål å ekspandere, kan det gis tilskudd til inntil 75 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 75 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For markedsavklaringsfasen kan det gis tilskudd med inntil 100 000 kroner.

For kommersialiseringsfasen kan det gis tilskudd med inntil 600 000 kroner.

Bedriftsutvikling (tilleggsnæringer)

Til produktutvikling, kompetansebygging, markedsundersøkelser, testsalg, nettverksbygging samt markedsføring av nye produkter, kan det gis tilskudd på inntil 50 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For foretak der majoriteten av

eierandelene kontrolleres av personer under 35 år eller av kvinner kan tilskuddsandelen økes til 75 prosent.

8.1.2 Utrednings- og tilretteleggingstiltak (UT-midler)

Formålet med de fylkesvise utrednings- og tilretteleggingsmidlene er å bidra til økt matproduksjon, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket, samt til utvikling av andre landbruksbaserte næringer. Støtte til utvikling av økologisk landbruk kan inngå som en del av tilretteleggingstiltakene. Det kan gis tilskudd i henhold til regionale strategier for landbruksrelatert næringsutvikling og innenfor rammene av den nasjonale strategien for slik næringsutvikling: Det kan gis tilskudd med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag, for å kunne støtte flest mulig prosjekter forsøker vi å begrense tilskuddet til 50 %.

Økologisk landbruk

Til og med 2013 fikk Fylkesmennene tildelt egne midler til oppfølging av regionale handlingsplaner for økologisk landbruk. Fra 2014 ble midler til oppfølging av økologisk landbruk overført fylkesmennene sammen med utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midlene). Det er opp til det enkelte fylke å avgjøre hvordan og hvor mye midler som skal brukes for oppfølging av det økologiske landbruket

Gjennom arbeidet med regional landbruksplan for Troms er det gjort et bredt forankra arbeid også for satsing på økologisk landbruk i fylket. Sammen med regional landbruksplan erstatter regionalt bygdeutviklingsprogram tidligere handlingsplan for økologisk landbruk i Troms. Nærmere omtale av strategier for satsing på økologisk landbruk fremgår av kap 6.3.1.

Det prioriteres støtte til følgende områder:

Strategier	Mulige tiltak
Helhetlig satsing	- Etablere arbeidsgruppe som skal være pådriver for utviklingsoppgaver
Rådgiving/ veiledning	- Opprette mentorordning
	- Ha profesjonelle veiledere i støtteapparatet i landsdelen
Økt produksjon og forbruk av økologisk melk	- Slutte opp om TINEs satsing på produksjon og forbruk av økologisk melk
Økologisk småfehold	- Jobbe for nye former for gjødsel godkjent for økologisk drift
Økologisk forbruk	- Jobbe for at offentlige storkjøkken skal bruke mer økologiske varer

8.1.3 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Fylkeskommunene forvalter midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Fylkeskommunen får eget tildelingsbrev for disse midlene fra Landbruks- og matdepartementet. Her fremgår at bruk av disse midlene må ses i sammenheng med andre ordninger og aktører som arbeider med rekruttering og kompetanseheving i landbruket. I tildelingsbrevet er også øvrige forventninger til fylkeskommunen på landbruks- og matområdet beskrevet, jfr. kap. 7.3. Fra 2014 er ikke likestilling særskilt nevnt som formål med virkemidlene, men de fleste likestillingstiltak har rekrutterings- og kompetanseheving som fokus også.

Retningslinjer for bruk av midlene i Troms ble vedtatt i Fylkesrådet i sak 59/10 i møte 06.04.2010.

Målgrupper for ordningen er landbruksorganisasjoner, lag, foreninger, kommuner, kursarrangører og videregående skoler. Disse kan søke støtte til prosjekter som faller innenfor rammen av disse retningslinjene. Troms fylkeskommune kan selv ta initiativ til gjennomføring av prosjekter som faller innenfor virkeområdet for ordningen.

Det kan gis støtte til kurs, konferanser, seminarer, fagsamlinger, studieturer, mobiliseringstiltak, kompetanseutviklingstiltak, rekrutteringsprosjekt, forsknings- og utviklingsmiljø samt andre tiltak som bidrar til formålet for tilskuddsordningen.

Den årlige rammen for ordningen har siden 2010 vært totalt 20 millioner kr totalt, og hvor Troms andel er 960 000 kr.

Prioriterte områder i 2016 for ordningen bør ifølge tilskuddsbrevet fra LMD være:

- Tiltak som bidrar til å styrke rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen og til høyere utdanning i landbruksfag.
- Tilskudd til kompetansehevende tiltak og støtte til etter- og videreutdanningstilbud for næringsutøvere i landbruket.

Det er søknadsfrist for ordningen, og den var 15.februar i 2016. Informasjon om ordningen er på Troms fylkeskommunes hjemmeside, www.tromsfylke.no. Søknader sendes på www.regionalforvaltning.no.

8.1.4 Sametingets virkemidler til næringsutvikling

Sametinget kan gi tilskudd til næringsutvikling innenfor blant annet primærnæringer, variert næringsliv, kulturnæringer og duodji.

Sametinget vil bevare og utvikle jordbruket som en viktig bærer av samisk kultur og sysselsetter i samiske områder. Sametinget prioriterer i 2016 tilskudd til jordbruksnæringen til følgende formål:

- Bidra til finansiering i jordbruksprosjekter spesielt rettet mot utvikling av og rekruttering inn i jordbruksnæring i STN området. Sametinget kan bidra med støtte på inntil 35 % av godkjent kostnadsoverslag. Maksimalt tilskudd: kr. 300 000,-.
- Til større ombygginger, utvidelser og nybygg innen sauenæringen: Sametinget kan bidra med tilskudd inntil 35 % av godkjent kostnadsoverslag og maksimalt kr 400 000.

Sametinget har ikke tilskuddsordninger for investeringer i øvrige driftsbygg i jordbruket enn til sauenæringen.

Sametingets virkeområde for tilskudd til næringsutvikling

I Troms kan søkere fra følgende kommuner søke om tilskudd til næringsutvikling; Skånland, Gratangen, Lavangen, Salangen, Balsfjord, Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Nordreisa, Kvæningen, Skjervøy og Karlsøy. Sametinget kan dessuten gi tilskudd til søkere fra deler av Tromsø og deler av Sørreisa kommune.

Utenfor dette virkeområdet kan Sametinget gi tilskudd til samiske kulturnæringer og tilleggsnæringer i reindrift. Samiske kulturnæringer kan være duodji, samisk mediavirksomhet og kunstnerisk virksomhet som danner varige arbeidsplasser m.m.

Regelverk for primærnæringer finnes på Sametingets hjemmeside www.sametinget.no

8.1.5 Tilskuddsmuligheter gjennom Reindrifftsavtalen

Reindrifftsavtalen med tiltak skal ta sikte på en utvikling av reindriftnæringen i samsvar med de til enhver tid vedtatte politiske mål og retningslinjer for reindriftpolitikken. Dette omfatter også økonomiske virkemidler.

Distriktstilskudd:

Distriktstilskudd skal bidra til å gi distriktene og tamreinlagene økonomisk grunnlag for å ivareta sitt ansvar og sine oppgaver med utviklingen av reindriften i en bærekraftig retning. Dette innebærer bl.a. å få et reintall i balanse med beitegrunnlaget, sikring av reindriften arealer, økt lønnsomhet, samt å legge til rette for en kriseberedskap.

Tilskudd til siidaandeler og tamreinlag:

Skal bidra til å fremme en bærekraftig reindrift, kvalitet og produktivitet, samt heve inntekten og virke utjevnende mellom enheter i næringen.

- Driftstilskudd
- Produksjonstilskudd: Beregningsprosent på 37 pst av avgiftspliktig salg av kjøtt og andre avgiftspliktige næringsinntekter fra rein.
- Kalveslaktetilskuddet: For å stimulere til økt kalveslakt kan man for kalveslakt utført mellom 15. august – 31 mars få tilskudd på 400 kroner per kalv slaktet.
- Særskilt driftstilskudd til ungdom: Omhandler siidaandelsledere som er under 30 år.
- Ektefelle- og samboertilskudd: Utbetales der begge ektefellene/samboere utøver aktiv reindrift i samme siidaandel.
- Etableringstilskudd: Etableringstilskudd til personer under 35 år, som utbetales de 3 første årene personen er leder for en siidaandel.

Andre tilskudd:

- Frakttilskudd: Tilskudd til frakt av levende rein.
- Rapportering av slaktet rein: De som slakter rein kan søke om økonomisk støtte til å gjennomføre de alders- og kjønnsbestemmelser som kreves.

Velferdsordninger:

- Tidligpensjon: Skal bidra til å lette generasjonsoverganger i reindriften.
- Avløsning ved svangerskap/fødsel: Bidra til å finansiere leie av avløsere i reindriften og bidra til å styrke kvinnenenes stilling i reindriften.
- Øvrige velferdsordninger
-

8.1.6 Reindriften utviklingsfond

Reindriften Utviklingsfond (RUF) skal, i samsvar med de reindriftpolitiske mål, være med på å utvikle økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft i reindriften. Dette vil blant annet si støtte til tiltak som vil stimulerer til utvikling av de menneskelige ressursene innen næringen, en balansert bruk av naturgrunnlaget og full utnyttelse av produksjonspotensialet i reinflokken. Støtte fra RUF kan også søkes til tiltak som skal virke markedsfremmende og utvikle binæringer.

Tiltak kan for eksempel være:

- Veiledning og opplæring i reindrift (for eksempel kurs, fagbrev, etterutdanning)
- Tiltak i praktisk reindrift (for eksempel gjerder og slakteanlegg, tapsstøtte, konfliktforebygging)
- Kvinnerettete tiltak
- Forskning og formidling

- Innløsning av siidaandel og tidligpensjon

Fellesvilkår for de ulike stønadene er at tiltaket skal fremme reindriften i distriktet og området. Nærmere om vilkår og tilskuddssatser fremgår av forskrift for Reindriftens Utviklingsfond.

Konfliktforebyggende tiltak

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag forvalter den landsdekkende ordningen med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak mellom reindriften og det øvrige landbruket, med midler fra Reindrifftsavtalen og Jordbruksavtalen.

8.1.7 Andre låne-/tilskuddsordninger

Lavrisikolån

Innovasjon Norge kan gi lavrisikolån til bolig på gårdsbruk og til næringsformål i landbruket, herunder kjøp av eiendom og investeringer i faste anlegg og produksjonsutstyr, både innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Innovasjon Norge innvilger årlig om lag kr. 500 mill. i lån til langsiktige investeringer i landbruket, noe som utgjør om lag 20 % av årlig låneramme på kr. 2,5 milliarder som Innovasjon Norge kan tilby norsk næringsliv.

Troms er landets nest største fylke når det gjelder landbrukslån. Samlet saldo for landbrukslån i Troms pr 1. januar 2016 var kr. 512 mill. Samlet saldo for risikolån landbruk i Troms var kr. 28 mill. kroner.

8.1.8 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindrifftsbasert vekst og verdiskaping

Til sammen er det bevilget 98,2 mill. kroner. til programmet, det samme som i 2015.

8,2 mill. kroner kommer fra Reindrifftsavtalen, og skal brukes for å få fram potensialet på reinområdet.

Internationale Grüne Woche (IGW), Matstreif og regionale kompetansenav blir trukket fram som viktige arbeidsområder for programmet. Departementet ber Innovasjon Norge følge opp analysen som er foretatt av ti eksportmarkeder med tanke på eksport av landbruksvarer. Det er grunn til å forvente at det også i 2016 vil bli gitt støtte til vekstfinansiering og til forpliktende produsentsammenslutninger.

8.1.9 Bioenergiprogrammet

Satsinga på bioenergi fortsetter på samme nivå som i 2015, med 65,5 mill. kroner fra Landbruks- og matdepartementet.

Formålet med midler til bioenergiformål innen RNP er å stimulere jord- og skogeiere til å produsere, bruke og levere bioenergi i form av brensel eller ferdig varme. Anlegg som bygges bør bidra til utnyttelse av energi fra skog eller kulturlandskap, og bygges for å kunne bruke lokalt produsert brensel. I tillegg til å gi økt verdiskaping skal det legges vekt på de ringvirkninger og den kompetanseeffekt programmet kan bidra til.

Innovasjon Norge skal dokumentere både verdiskaping og energieffektivitet for de ulike satsingsområder i programmet. Alle prosjekter som gis støtte må kunne vise til klar reduksjon i utslipp av klimagass. Programmet skal bidra til at landbruket 1) Selger varme basert på biobrensel, 2) Bruker bioenergi i egne bygninger og virksomhet, og 3) selger biobre

Det kan gis tilskudd eller en kombinasjon av lån og tilskudd til:

- Anlegg for varmesalg

- Gårdsvarmeanlegg
- Veksthusvarmeanlegg
- Anlegg for produksjon og salg av brensel
- Biodrivstoff- eller biogassproduksjon
- Flisproduksjon

Det kan også gi tilskudd til myke investeringer: 1) Konsulenthjelp til forstudier, forprosjekter og utredninger. 2) Kompetanse og informasjonstiltak.

De fylkesvise midlene til bioenergi er fra 2015 tatt ut av den tidligere ordningen under til skog, klima- og energitiltak, og alle landbruksbaserte bedriftsrettede midler til bioenergi inngår nå i det nasjonale Bioenergiprogrammet.

Mer informasjon finnes på www.innovasjon Norge.no/no/finansiering/bioenergiprogrammet/

8.1.10 Regionale utviklingsmidler (fylkeskommunale midler)

Fylkeskommunen forvalter statlige midler til regional utvikling fra Kommunal- og Regionaldepartementet (kap 551 post 60) samt setter av egne midler som brukes til regional utvikling.

Bruk av de regionale utviklingsmidlene skjer i tråd med Utviklingsprogram Troms som vedtas årlig av fylkesrådet. Midlene går til bl.a. kommunale næringsfond, Innovasjon Norge Troms for bedriftsrettet arbeid, kommunale infrastrukturtiltak og tilretteleggende utviklingsprosjekt i fylket. Prosjekter som søker støtte må være i tråd med et eller flere av satsingsområdene i Fylkesplanens handlingsprogram 2015-2018.

Hovedregelen er inntil 50 % støtte av godkjent kostnadsgrunnlag.

Søknader om støtte skal sendes elektronisk på www.regionalforvaltning.no

8.1.11 Midler til utvikling av Arktisk landbruk

De tre fylkesmennene i Nord-Norge mottok i 2012 tilsagn på til sammen kr 9 millioner fordelt på tre år fra Landbruks- og matdepartementet, til satsing på Arktisk landbruk. Sametinget har i tillegg bidratt til satsingen med kr 2 mill og Nordland fylkeskommune med kr 1,54 mill. Totalt har det vært kr 12,54 millioner til satsingen. Midlene har blitt forvaltet av et styre bestående av representanter fra finansieringspartnerne, samt fra Bondelaget, Bonde- og småbrukarlaget og Norske reindriftssamers landsforbund. Midlene har blitt utlyst i to runder – våren 2013 og vinteren 2014. Formålet med midlene har vært å bidra til utvikling og økt utnytting av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Ordningen er tatt ut av Jordbruksavtalen for 2015.

8.2 Sammendrag, virkemidler under Regionalt næringsprogram

(tabellen er ikke oppdatert, om de ulike ordningene, se foran)

Virkemiddel	Hvem kan søke	Innvilgningsmyndighet	Nærmere omtalt under pkt.
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler			
Utviklings- og tilretteleggingstiltak inkl. økologisk landbruk	Kommuner, organisasjoner og andre utviklingsaktører	FM	8.1.1

Etablererstipend og bedriftsutvikling	Landbruksforetak	IN	8.1.1
Forprosjekter kompetanseheving	Landbruksforetak	IN	8.1.1
Investeringer i tradisjonelt landbruk og bygdenæringer, inkl. forprosjekter kompetanseheving	Landbruksforetak	IN	8.1.1
Rentestøtte	Landbruksforetak	IN	8.1.1
Generasjonsskifte	Landbruksforetak	IN	8.1.1
Fylkeskommunale midler			
Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	Kommuner, organisasjoner og andre utviklingsaktører	FK	8.1.2. Se også 6.6.
Midler til regional utvikling (551.60)/ fylkeskommunalt næringsfond	Kommuner, organisasjoner og andre utviklingsaktører	FK	8.1.8
Andre midler			
Sametingets virkemidler til næringsutvikling	Sauebrukere i virkeområdet	Sametinget	8.1.3
Reindriftens utviklingsfond	Reindriftsutøvere, organisasjoner og andre utviklingsaktører innen reindrift	Styret for Reindriftens utviklingsfond	8.1.4
Forebyggende og konfliktdempende tiltak	Bønder, reindriftsutøvere og organisasjoner	FM og IN	6.3.4 og 8.1.4
Nasjonale program			
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	Bønder/gårdsmatprodusenter, råvareleverandører som samarbeider med foredlingsbedrift til produksjon av matspesialiteter. Små og mellomstore næringsmiddelbedrifter og forpliktende produsentsammenslutninger for å utvikle lokale matspesialiteter. Reiselivsbedrifter med utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. Tilbydere av grønt reiselivet med overnatting, servering og natur- og kulturbaserte aktiviteter. Bønder/ rettighetshavere som ønsker å utvikle reiseliv som en tilleggsnærings. Aktører i nettverk innen bygdeturismen og nettverk mellom bygdeturismen og det tradisjonelle reiselivet. Fag- og næringsorganisasjoner som er engasjert innen landbruk og reiseliv. Reineiereid foredlingsbedrift med hovedmål å utvikle matspesialiteter basert på reinkjøtt	IN	6.3.3 og 8.1.6

	Reineier som samarbeider med foredlingsbedrift - matspesialiteter Foredlingsbedrifter og produsentsammenslutninger med hovedmål å utvikle matspesialiteter på reinkjøtt. Reineier som ønsker å starte eller utvikle virksomhet knyttet til bruk av reinens biprodukter. Reineier som ønsker å starte eller utvikle virksomhet knyttet til reiseliv hvor matelementet er sentralt.		
Bioenergiprogrammet • Investeringer • Utrednings- og kompetansetiltak	Primært bønder og skogeiere. For kompetansetiltak og forstudier kan det gis støtte til organisasjoner der bønder eller skogeiere er medlemmer eller eiere.	IN	8.1.7

8.3 Føringer for Regionalt næringsprogram (RNP)

RNP skal bidra til å utløse og forsterke våre regionale fortrinn og muligheter for næringsutvikling i hele bredden av landbrukets ressursgrunnlag. Det ses til at:

- Utviklingsarbeidet sees i sammenheng med målene for den nasjonale landbrukspolitikken, regionale mål og de generelle rammebetingelsene for landbruket og næringsmiddelindustrien. Herunder betydningen av de generelle økonomiske virkemidlene og tollvernet, samt den kritiske situasjonen for landbruket og næringsmiddelindustrien i regionen. «Regional plan for landbruk i Troms 2014-2015» legger strategiske føringer for virkemiddelbruken.
- Arktisk landbruk innarbeides i utviklingen av jordbruket i Troms
- Investeringsmidlene skal være utløsende og bidra til:
 - å opprettholde en variert bruksstruktur i Troms
 - å utvikle eksisterende bedrifter
 - flere vekstkraftige bedrifter
 - økt produktivitet og lønnsomhet i det tradisjonelle landbruket
 - å få fram flere dyktige gründere og levedyktige oppstartbedrifter innen landbruksbasert næringsutvikling
- Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler, lønnsomhet trenger ikke å være ensbetydende med strukturrasjonalisering.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader og det skal ikke være noen nedre grense for størrelsen på investeringer for å kunne motta støtte.
- Dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.
- Investeringsmidlene fordeles mellom tradisjonelt jordbruk og bygdenæringer med hovedvekt på matproduksjon.

- Det tas produksjonsmessige og geografiske hensyn ved prioritering av søknader til BU-fondet og andre midler.

8.4 Mål, satsingsområder og prioriteringer

Mål for landbruket i Troms er:

Matproduksjon

Øke dagens produksjonsvolum minst i tråd med nasjonale målsetninger og videreutvikle matfylket Troms

Skogbruk og klima

Bedre utnyttelse av skogressursene og økt satsing på klimatiltak

Bygdenæringer

Videreutvikle landbruket som produsent av velferdstjenester og andre bygdenæringer

Disse målformuleringene er i samsvar med målene i «Regional plan for landbruk i Troms 2014-20125». I tilknytning til denne planen er det utarbeidet «Handlingsprogram 2014-2017» som det vises til.

Prioritering av satsingsområdene i Troms

Omtalen av de enkelte satsingsområdene viser at det innenfor hvert av disse er satt fokus på en rekke tiltak som vil bidra til økt verdiskaping og sysselsetting i landbruksrelatert næringsvirksomhet i fylket. Det vil være behov for store økonomiske ressurser for å følge opp alle prioriterte tiltak, og det er dermed nødvendig å synliggjøre hvilke satsingsområder som skal prioriteres med de begrensede midlene som er til rådighet. Enkelte gode prosjekter vil måtte gjennomføres uten direkte tilskudd av BU-midler eller med redusert tilskudd. En kombinasjon av lavrisikolån og/eller risikolån i Innovasjon Norge og/eller lån i privat bank, kan gi tilstrekkelig risikoavlasting.

For alle prosjekter innen matforedling, treforedling og bioenergi, skal Innovasjon Norge vurdere Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping, Treprogrammet eller Bioenergiprogrammet.

De grovfôrbaserte husdyrproduksjonene (storfe, geit og sau) er basis for landbruksproduksjonen i Troms, og de er viktige både med hensyn til verdiskaping og sysselsetting og for å holde arealene i drift og kulturlandskapet i hevd. En relativt stor andel av BU-midlene har historisk sett gått til utbygging for disse produksjonene. Nye krav til hold av husdyr, jf. krav om løsdrift innen 2024, gjør at det er et betydelig behov for nyinvesteringer i kostnadseffektive bygningsløsninger i mange år framover. Det er også viktig å se på alternative løsninger og i enkelttilfeller vurdere dispensasjon.

Samtidig er det viktig å være klar over synergieffekten av landbruk og bygdenæringer. Ei bygdenæring er ofte det som skal til for å gi ei tilfredsstillende familieinntekt og dermed opprettholdelse og utvikling av landbruksdelen.

Jordbruk i Troms er viktig for utviklingen av samisk kultur og språk i fjordområdene. Det å legge til rette for å modernisere og bygge ut gårdsbruk og skape tilleggsnæringer vil sikre jordbruket i disse områdene. En viktig strategi er å videreføre samarbeidet med Sametinget både om samfinansiering av prosjekter og i politikkutviklingen.

Utviklingen innen de kraftfôrkrevende produksjonene i Troms er alarmerende. Spesielt innen svinekjøtt har nedgangen de siste åra vært dramatisk. Det er et mål å opprettholde og helst øke svinekjøttproduksjonen for å sikre driftsgrunnlaget for slakting og foredling ved anlegg i fylket. Det vil

komme alle produksjoner til gode. Det er derfor stort behov for å kunne prioritere slike utbygginger. Av markedsmessige grunner kan det åpnes opp for søknader om slaktegrisproduksjon, under forutsetning av at det foreligger leveringsavtale om smågris, og for smågrisproduksjon for å forsyne slaktegrisprodusenter i Troms.

Egg som produseres i Troms må sendes til Trondheim for sortering og pakking. Spørsmålet om å etablere pakkeri i Sør-Troms-område har vært vurdert uten at det ser ut til å lykkes. Det er både rom og behov for å styrke fjørfenæringa i Troms.

Det har vært en fin utvikling i produksjon av poteter og grønnsaker i Troms de siste årene. Nye omsetningskanaler og utvikling av produkter basert på poteter som råstoff har gitt markedsmuligheter for en betydelig økning av produksjonen av nordnorske poteter og grønnsaker. Det vil i noen grad kreve utbygging av lager, men først og fremst er det behov for motivering, rekruttering og kompetanseheving blant produsentene.

Det økte fokuset på mat, og kanskje spesielt på nisjemat, lokal mat og spesialiteter, gir gode muligheter for næringsutvikling i Troms. En av de største utfordringene for landbruksnæringa i denne situasjonen er å få fram flere småskalaprodusenter som totalt kan tilby et bredt nok varespekter av kvalitetsprodukter, og et stort nok volum til at det er interessant for både spesialbutikker, dagligvarekjedene, serveringsbedrifter og forbrukerne. Ved tildeling av midler til utredning og tilrettelegging vil gode tiltak rettet mot det tradisjonelle landbruket og småskala matproduksjon bli prioritert.

For bygdenæringer er det i utgangspunktet ikke behov for å prioritere type tiltak da det er de gode prosjektene med hensyn til personlig egnethet og lønnsomhet som prioriteres.

Satsingen innen Inn på tunet må videreføres. I tillegg til sysselsetting og verdiskaping i landbruket, bidrar landbruket her til å løse viktige velferdsutfordringer i kommunene og ellers. Inn på tunet er en svært god omdømmebygger. Tilsvarende bør prosjekt «Ut på vidda» innen reindrifta og reindriftstilknyttede næringer støttes.

Gjennom prosjekt «Grønt reiseliv» er det gjort et viktig mobiliseringsarbeid. Det er viktig å videreføre dette arbeidet og bidra med finansiering av utvikling og investeringer i bedrifter.

For 2016 har partnerskapet besluttet å prioritere følgende satsingsområder spesielt:

1. a) Rekruttering
 - Fokus på generasjonsskifte, tidlig innsats og mulighetsvurderinger, samt nettverksbygging blant nye og potensielt nye bønder, skogeiere og reineiere.
- b) Kompetanse
 - Økonomi og driftsledelse
 - Jord- og plantekultur
 - Innovasjon og bygdenæringer
 - Skogkultur
2. Produksjon av mat
 - Grovfôr- og beitebasert husdyrproduksjon inkludert kjejkjøtt
 - Poteter, bær og grønnsaker
 - Svin
 - Økologisk mat

3. Skog, trevirke og bioenergi
 - Økt bruk av trevirke
 - Økt hogst i Tromsskogen
 - Oppbygging av skogressursene og bedring av kvaliteten på framtidsskogen
 - Økt opptak og binding av karbon i skogen
4. Bygdenæringer
 - Inn på tunet og «Ut på vidda»
 - Lokal mat og matspesialiteter
 - Grønt reiseliv
 - Samisk reiseliv
 - Bygdeservice
 - Andre næringer med lønnsomhet

Dette betyr en bred satsing som igjen innebærer at prosjektenes kvalitet blir viktig.

8.4.5 Bestemmelser om fordeling av de fylkesvise bedriftsrettede BU-midlene

Landbruks- og matdepartementet fordeler i sitt oppdragsbrev de fylkesvise bedriftsretta IBU-midlene til Innovasjon Norge. Midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak forvaltes av Fylkesmannen, mens midler til kompetanse og rekruttering forvaltes av fylkeskommunen.

Behovene innen rekruttering og kompetanseutvikling, og oppgradering og fornying av driftsbygninger i landbruket er svært store. Behovene for BU-tilskudd til investeringer er helt klart størst i de tradisjonelle landbruks-produksjonene. Rammene for tilskudd til tilleggsnæringer har vært mer i samsvar med etterspørselen.

Det er viktig å ta vare på etablerte produksjoner. Tradisjonelt landbruk er på sin side også ei forutsetning for bygdenæringer. På denne bakgrunnen er det enighet om å fordele de bedriftsrettede BU-midlene for 2016 med om lag $\frac{3}{4}$ til tradisjonelt landbruk og $\frac{1}{4}$ til tilleggsnæringer. Nødvendig avsetning til tapsfond for risikolån landbruk skal i utgangspunktet belastes de aktuelle rammer for IBU-midler, men det kan gjøres avsetninger for risikolån til tradisjonelt landbruk også fra rammen for tilleggsnæringer mot slutten av året, dersom det er ledige rammer.

Det foretas ingen geografisk differensiering av støttenivået ved bruk av IBU-midlene i Troms, men det skal tilstrebes en rimelig geografisk fordeling av midlene basert blant annet på landbrukets relative betydning i den enkelte kommune.

For 2016 legger partnerskapet til grunn følgende tilskuddssatser:

- Det kan gis tilskudd til investeringer i faste anlegg og tilhørende produksjonsutstyr med inntil 33 % av godkjent kostnadsoverslag. I tillegg kan det gis lån. For å holde kostnadene nede og for å tilgodese flest mulig søkere, er det er enighet i partnerskapet om å videreføre en maksimal tilskuddssats i alle investeringssaker.
 - Tiltak med kostnader inntil kr 3 mill. kroner, vil maksimalt få 33 % tilskudd. Maksimalt tilskudd vil være kr 1 000 000.
 - Tiltak med kostnader mellom 3 og kr 8 mill. kroner, vil maksimalt kunne få 20 % tilskudd for de kostnadene som overstiger kr 3 millioner. Maksimalt tilskudd vil være 2 mill. kroner.

- Det avsettes inntil 500 000 kroner pr år som investeringstilskudd til kjøp av tilleggsjord der behovet er stort i forbindelse med bruksutbygging.
- Tiltaksgrupper og støttenivå baseres på gjeldende forskrift fra Landbruks- og matdepartementet. Ny forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, trådte i kraft 1.1.2015.

9. REGIONALT MILJØPROGRAM

Landbrukets miljøutfordringer er gjennom Regionalt miljøprogram for 2009-2012 beskrevet slik:

For kulturlandskapet:

- Holde kulturlandskapet åpent
- Opprettholde jordbruksdrift på ytre kyst
- Gjengroing av kulturlandskap i rovviltutsatte områder
- Velstelte gårdstun som positive innslag i kulturlandskapet

For biologisk mangfold:

- Bevare arter knyttet til kulturlandskap preget av tradisjonelle driftsformer
- Bevare husdyrraser med sterk tilknytning til Troms

For bevaring av kulturminner i landbrukets kulturlandskap:

- Stoppe tapet av kulturminner
- Ta vare på registrerte kulturminner
- Synliggjøre kulturminner for allmennheten
- Ta vare på seterulturen

Tilgjengelighet og friluftsliv knyttet til jordbrukets kulturlandskap i Troms:

- Legge til rette for flerbruk av kulturlandskapet
- Sikre allmennhetens adkomst til utferdsarealer

Forurensning fra jordbruket i Troms:

- Redusere spredning av husdyrgjødsel sent i sesongen
- Hindre/reducere klimagassutslipp
- Bedre avfallshåndtering, spesielt plastavfall, for å sikre rene og ryddige gårdstun og jordbrukseiendommer
- Følge opp vannrammedirektivet

Klimautfordringer:

- Effekter av klimaendringene på det framtidige norske landbruket
- Potensial for økt opptak og reduserte utslipp av klimagasser innenfor landbruket

Ut fra disse utfordringene er hovedmålet for Regionalt Miljøprogram for jordbruket i Troms definert:

”Styrke miljøarbeidet i jordbruket og synliggjøre jordbrukets miljøinnsats i Troms”.

Delmål:

- Ta vare på kulturlandskapsområder og -elementer med særskilt stor verdi
- Bidra til bevaring av biologisk mangfold
- Legge til rette for allsidig bruk av kulturlandskapet
- Øke kunnskapen og bevisstheten om miljøverdiene i jordbruket
- Kompensere for den ekstra innsats jordbruket har med å ivareta miljøverdier

Regionale miljøprogram er organisert som 4-årige programmer. Nåværende programperiode går ut i 2012, og revidert miljøprogram skal tre i kraft med virkning fra juni 2013.

Statens Landbruksforvaltning (SLF) har på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet utarbeidet et forslag til meny for RMP. En meny for RMP innebærer at alle fylkene utfører miljøstøtteordningene

innenfor et sett med valg i en meny. Intensjonen i omleggingen er, sammen med et elektronisk søknads- og saksbehandlersystem, at dette fører til en stor forenkling i forvaltningen av RMP.

Ei referansegruppe bestående av jordbruksorganisasjonene, Sametinget, KS og fylkeskommunes kulturminneforvaltning er rådgivende organ for Fylkesmannen i Troms i jobben med rulleringa av programmet.

For å nå målet er det utarbeidet egne tiltak tilpassa regionale utfordringer og forutsetninger. Miljøtemaene som skal ivaretas gjennom tilskuddsmidlene i RMP er:

- Kulturlandskap
- Biologisk mangfold
- Kulturhistoriske miljøer og kulturminner
- Tilgjengelighet og friluftsliv
- Avrenning til vassdrag
- Plantevernmidler og avfall

Miljøutfordringene er nært knyttet til hovedutfordringene i jordbruket, opprettholde antall foretak i drift, opprettholde produksjonsvolum, variert bruksstruktur i hele fylket, beitedyr i kulturlandskapet mv. Det å opprettholde åpne kulturlandskap, biologisk mangfold, synliggjøre kulturminner mv er helt avhengig av et aktivt jordbruk.

Miljøutfordringene er videre knyttet opp mot strukturutviklingen og driftsformer i jordbruket. Dette gjelder i forhold til god agronomi generelt, riktig anvendelse av husdyrgjødsel, maskinbruk tilpasset jordas bæreegenskaper, dreneringstilstand, høvelige transportavstander mv.

På samme måte, landbrukets/skogens evne til å binde og lagre klimagasser i ønsket omfang er helt avhengig av god infrastruktur, aktiv skogkultur, oppbygging av skogressursene og kvalitetsskog. Videre mer bruk av skogsvirke til byggematerialer og andre nytteformål og til energi. Mer om dette i kap. 10 Regionalt skog og miljøprogram.

Om framdriften i revideringen av Regionalt miljøprogram 2013 – 2016 og det ferdige programmet, se www.fylkesmannen.no/troms , «Landbruk og Mat», «Jordbruk» og «Miljøtiltak»

Sammendrag, aktuelle virkemidler i Regionalt miljøprogram:

<i>Virkemiddel, tilskudd til:</i>	<i>Hvem kan søke</i>	<i>Innvilgnings- myndighet</i>	<i>Tilskuddsramme i 2013, mill. kr</i>
<u>Tema kulturlandskap:</u> Beite i bygdenært kulturlandskap Skjøtsel av brattlendt areal Skjøtsel av kulturlandskap på kysten av Troms Skjøtsel av kanter langs veier i jordbrukslandskapet <u>Tema biologisk mangfold:</u> Skjøtsel av nasjonalt og regionalt prioriterte kulturlandskap Bevaringsverdige husdyrraser <u>Kulturhistoriske miljøer og kulturminner:</u> Skjøtsel av kulturminner i jordbrukets kulturlandskap Seterdrift Slåttearbeid med hesjing <u>Tilgjengelighet og friluftsliv</u> Skjøtsel av ferdselsårer i jordbrukslandskapet	Alle gårdbrukere med rett på produksjonstilskudd og som har godkjent miljøplan trinn 1. Disse tiltakene gjaldt for 2012.	Kommunene	Tilskuddsramme for 2013 fastsettes i jordbruksoppgjøret 2013. Ramma for RMP var i 2012 kr. 9,5 mill.

Andre miljøvirkemidler som skal støtte opp under RMP og annet miljørettet arbeid:

Spesielle miljøtiltak i jordbruket, SMIL	Eier/bruker eller leier av landbrukseiendom	Kommunene	1 900 000
Grøfting (forskrift er ikke fastsatt)	Gårdbrukere		1 900 000
Klima- og miljøprogram	Landbruksforetak eller andre bedrifter, fag- eller næringsorganisasjoner, kompetansebedrifter, utrednings- og forskningsmiljøer	FM	280 000

10. REGIONALT SKOG- OG KLIMAPROGRAM

Regionalt skog- og klimaprogram (RSK) består av de eksisterende ordningene tilskott til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer, som reguleres av en egen forskrift, og tilskott til skogsveger og drift med taubane og hest, som reguleres av forskrift for tilskott til nærings- og miljøtiltak i skogbruket.

St. meld. Nr 9 (2011 – 2012) om landbruks- og matpolitikken vektlegger skogens viktige nærings- og klimapolitiske rolle. Regjeringen har i St. meld. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk vektlagt at skogen skal forvaltes og brukes bærekraftig for å sikre et høgt opptak av CO₂, slik at karbonlageret i skogen øker, mellom anna ved skogplanting og styrka skogvern.

Et bærekraftig skogbruk krever et godt kunnskapsgrunnlag for avveininger mellom økonomi, økologi og sosiale og kulturelle forhold. Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer er derfor et sentralt virkemiddel i skogpolitikken. Skogbruksplaner med miljøregistreringer har lenge vært grunnlaget for en effektiv og rasjonell skogsdrift og for skogbrukets miljøarbeid.

Bedre adkomst til skogressursene gir grunnlag for økt skogbasert verdiskaping. Et hensiktsmessig skogsvegnett bidrar til økt tilgjengelighet til skogressursene og gir store kostnadsreduksjoner knytta til skogsdrift og eiendomsforvaltning. Skogsvegene har også stor verdi i forbindelse med etterarbeider og oppbygging av ny skog. Et godt utbygd helårs skogsvegnett gir bedre muligheter til å sikre helårs virkesforsyning til biobrenselanlegg og industri, sammenlignet med terrengtransport. St.meld. nr. 9 (2011-2012) peker blant annet på behovet for modernisering og videreutvikling av dagens vegnett, dersom en større del av det økonomisk drivbare produktive skogarealet skal kunne tas i aktiv bruk. I meldinga framgår det også at Regjeringa vil sikre planlegging og saksbehandling ved bygging av skogsveger som ivaretar næringsas behov for infrastruktur, samtidig som det tas hensyn til viktige områder for biologisk mangfold og områder med nasjonalt viktige verneverdier.

Lauvskogen i Troms består av hovedsakelig av glissen skog med lav kubikkmasse pr. arealenhet. Lønnsomheten ved drift av lauvskogen er marginal og det kan være vanskelig å forsvare bygging av skogsveger i de mest marginale områdene. I tillegg er en del frodig, bæresvak mark som kan være vanskelig å drive på barmark uten frost, dersom terrengskader i forbindelse med utkjøring av virke skal unngås. Det er viktig å ha ordninger med driftstilskott som er tilpassa fylket.

10.1 Tilskott til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer

Status

Siden 50-tallet og fram til 2009 er det utarbeidd skogbruksplaner for private og kommunale enkelteierdommer og mindre fellesområder i Troms. Det er gjennomført takster på 1,16 mill. da produktivt skogareal. Statskog gjennomførte takst av sine eiendommer i 1988-1989 på 0,26 mill. da. Denne taksten er revidert i 1998 – 1999. Det blei gjennomført kommunevise takster i 6 kommuner i 1980 – 1984 på totalt 1,05 mill. da. Etter dette gikk man bort fra slike takster, og prioriterte heller å bruke ressursene til å takserer områder aktuelle for vegbygging og skogsdrift, samt eiendommer som fikk pålegg om å drive skogen etter driftsplan gjennom konsesjons- eller bo- og drivepliktsbehandling.

Det er gjort miljøregistreringer i samband med takstene fra og med 2001 da denne metoden blei tatt i bruk. Det er ikke foretatt sortering og prioritering av MIS-figurer og forekomster. Brutto-registreringene er tatt inn i planene. I Troms er det Troms skogselskap som har utført takstarbeidet og utarbeidd skogbruksplanene. Fram til 2009 var det en fast ansatt skogbruksplanlegger. Det er ikke gjennomført nye takster i fylket etter at han slutta. Det er behov for å få i gang skogbruksplanlegging med miljøregistreringer igjen i fylket. Spesielt er det viktig å ha på plass gode miljøregistreringer for å

oppfylle sertifiseringskravene og miljøkrav gjennom lover og forskrifter. Med dagens kostnader og ressursgrunnlag er det vanskelig å få til skogbruksplanlegging i Troms. Det må vurderes å endre reglene for tilskott og takstmetode slik at skogbruksplanlegging kan gjennomføres her i fylket.

Mål

Få i gang skogbruksplanleggingen igjen i Troms. Øke størrelsen på takstprosjektene ved å takserer større områder under ett.

Aktuelle takstområder:

- Sør-Troms. Det forventes auka vegbyggings- og hogstaktivitet i Sør-Troms og det er derfor behov for å få gjennomført et takstprosjekt her.
- Indre Troms. Størstedelen av skogbruksaktiviteten foregår i dag i kommunene Bardu, Målselv og Balsfjord. Her er det utarbeidd en god del skogbruksplaner allerede. Noen kan ha behov for revisjon og miljøregistreringer, og i noen områder er det behov for nye planer.
- Nord-Troms. Største delen av hogsten foregår i Nordreisa og takstprosjekter i dette området bør legges hit.
- Andre områder der det er aktuelt med skogsvegbygging og avvirking.

10.2 Tilskott til skogsvegbygging og drift med taubane, hest og annet

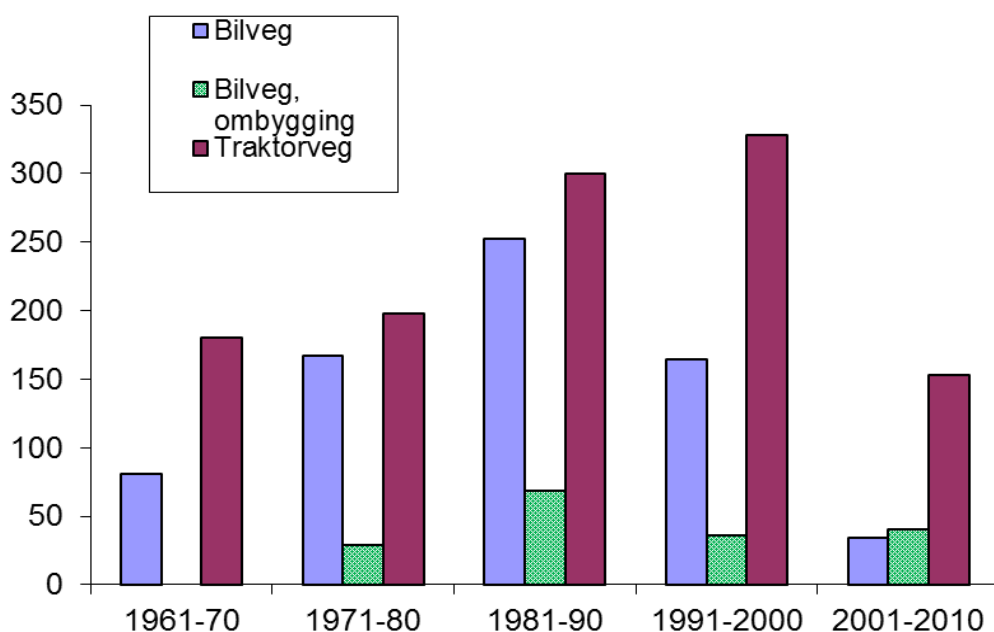
Status skogsveger

I perioden fra 1960 fram til 1990 var det en økende trend i byggingen av nye skogsbilveger. Fra 1990 og fram til i dag har utbyggingstakten av skogsbilveger falt til et lavnivå. For traktorveger ble det bygd mye veger fram til 2000, men deretter har utbyggingstakten falt mye.

Mange av skogsbilvegene bygd før 1990 holder ikke dagens krav til skogsbilveger. Med etablering av biobrenselanlegg er det i tillegg blitt viktigere at skogsbilvegene holder kravene til helårskjøring for å forsyne biobrenselanleggene året rundt. Det er ombygd lite meter skogsbilveg siden 1990 og det er sannsynligvis et stort ombyggings- og vedlikeholdsbehov på skogsbilvegene i Troms.

Mål skogsveger

- Utbygging og ombygging av et rasjonelt og tidsriktig skogsvegnett i Troms

Figur 13. Antall kilometer ferdigstilt skogsveg i perioden 1961-2010 for Troms

Status drift med taubane, hest og annet.

I Troms er de viktigste ordningene innen drift med taubane, hest og annet:

1. Tilskott til vekslende driftssystem (lunnetilskott)
2. Lang terrengtransport (over 2 km)
3. Bratt terreng (lilengde over 75 meter og gjennomsnittlig terrenghelning over 45 %)

Det er egne retningslinjer med egne satser for ordningene. Det må være et hensiktsmessig driftsopplegg som gir mulighet for framtidig drift og behandling av driftsområdet og tilstøtende områder.

Lunnetilskottet er den mest brukte og viktigste ordninga. Det ytes tilskott som muliggjør nødvendig lunning i terrenget ved vanskelige terreng- og kjøreforhold, for å spare terrenget for kjøreskader. Omfanget av bruken av ordninga varierer med de årlige driftsforholdene

Mål, drift med taubane, hest o.a.

Få fram virke og hindre kjøreskader på terrenget ved transport.

Foruten ordningen med tilskott til drift med taubane, hest og annet er energiflisordningen med felles pott for hele landet en av de viktigste driftstilskottene i Troms. Energiflisordningen ble innført i 2009 og forvaltes av et regelverk fastsatt av SLF. Det er en felles økonomisk pott for hele landet for ordningen.

Oversikt over virkemidler til regionalt skog- og klimaprogram:

<i>Virkemiddel</i>	<i>Hvem kan søke</i>	<i>Innvilgnings- myndighet</i>	<i>Tilskuddsramme i 2013, mill kr</i>
Tilskott til skogbruksplanlegging med miljøhensyn	Skogeier	Fylkesmannen	0,8
Tilskott til skogsvegbygging og drift med taubane hest o.a.	Skogeier	Fylkesmannen	2,7